

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
Кафедра державних фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:
«Оподаткування фізичних осіб в системі державних фінансів»

Студента 2 курсу

072

спеціалізації

«Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок» _____

Чечула
Ігоря Петровича

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,
доцент _____

Гут
Любов Василівна

Гарант освітньої
програми:

доктор економічних наук,
професор _____

Чорновол
Алла Олегівна

ЧЕРНІВЦІ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК КОМПОНЕНТА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ	7
1.1. Сутність податків з фізичних осіб та їх місце у формуванні державних фінансів.....	7
1.2. Особливості оподаткування фізичних осіб та специфіка оподаткування фізичних осіб – суб’єктів підприємницької діяльності.....	11
1.3. Основні параметри загальної та спрощеної систем оподаткування фізичних осіб	18
Висновки до розділ 1	21
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ ЗА 2018-2022 РОКИ.....	23
2.1. Аналіз стану податкової системи України	23
2.2. Оцінка динаміки податків фізичних осіб.....	29
2.3. Зміна структури податків фізичних осіб в умовах воєнного стану	36
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	42
3.1. Проблемні аспекти оподаткування доходів фізичних осіб: питання ефективного розподілу в умовах децентралізації.....	42
3.2. Використання іноземного досвіду оподаткування фізичних осіб в економіко-правовій практиці України	49
3.3. Перспективні напрями реформування системи оподаткування фізичних осіб.....	53
Висновки до розділу 3	59
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Оподаткування фізичних осіб – важливий елемент системи державних фінансів будь-якої держави. Податки з фізичних осіб є важливим джерелом фінансування громадських послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, безпека тощо. Вони дозволяють уряду надавати користь та підтримку для громадян, збалансовувати джерела фінансування державних інституцій і програм. До того ж податки можуть використовуватися для зменшення різниці в доходах між громадянами і забезпечення соціальної справедливості за рахунок механізмів податкових пільг та програм для найменше забезпечених верств населення. Будучи вагомим джерелом наповнення бюджету, податки з доходів фізичних осіб допомагають фінансувати будівництво та підтримувати інфраструктури, включаючи дороги, мости, транспортні системи, комунікації та інші проекти розвитку. В обмін на сплату податків громадяни отримують різні громадські послуги та захист від держави. У цьому аспекті податки необхідно розглядати як частину соціального контракту між громадянами та урядом. Важливість податків з фізичних осіб полягає в їхньому внеску у фінансове забезпечення держави та забезпеченні добробуту громадян. Це допомагає створювати стійке та функціонуюче суспільство, яке надає різні послуги та захист своїм громадянам.

В умовах децентралізації важливу роль у формуванні місцевих бюджетів відіграють податки з доходів фізичних осіб. Децентралізація передбачає передачу більшої фінансової відповідальності місцевим громадам. Оподаткування фізичних осіб є важливим джерелом доходів для місцевих бюджетів та допомагає забезпечити фінансування місцевих проектів і інфраструктури. Крім того оподаткування фізичних осіб надає місцевим громадам можливість більш самостійно визначати, як розподіляти ресурси та розвивати свою інфраструктуру та соціальні програми, та дозволяє забезпечити вирівнювання рівнів благополуччя та соціально-економічних нерівностей між різними регіонами України. Місцеві

податки можуть створити стимули для підприємництва та розвитку бізнесу на місцевому рівні, зокрема за допомогою низьких податкових ставок. Збільшення доходів з оподаткування фізичних осіб може допомогти зміцнити фінансову самостійність місцевих громад та сприяти їхньому розвитку. Зважаючи на те, що Україна наразі перебуває у вкрай складному макроекономічному становищі із непередбачуваними прогнозами, оподаткування фізичних осіб є важливим елементом стратегічного планування подальшого розвитку країни та напрямів її відновлення після перемоги у російсько-українській війні. Збільшення податкових надходжень та ефективне використання цих ресурсів стають ключовими для відновлення країни після війни. Тому обрана тема є актуальною та потребує дослідження.

Вивчення специфіки оподаткування фізичних осіб здійснювали багато сучасних українських та іноземних науковців. Виділимо наступних авторів, праці яких сформували теоретичну основу даного дослідження: Томнюк Т. Л., Гречко А.В., Іванов Ю. Б., Тищенко В. Ф., Найдено О. Є., Крисоватий А. І., Десятнюк О. М., Іванишина О. С., Забарна Т. А., Мискіна О. О., Лепеха М. О., Панура Ю. В., Прокопенко І. А., Смірнова О. М., Скоромцова Т. О., Скворцова С. Я., Тучак Т. В., Хлебнікова І. І. та інших.

Мета дослідження. Метою роботи є розгляд сучасного стану розвитку оподаткування фізичних осіб в системі державних фінансів та визначити перспективи розвитку в Україні. Відповідно до сформованої мети визначено наступні завдання для дослідження:

- визначити сутність податків з фізичних осіб та їх місце у формуванні державних фінансів;
- сформулювати засади (принципи) оподаткування фізичних осіб та специфіку оподаткування фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності;
- розглянути основні параметри загальної та спрощеної систем оподаткування фізичних осіб;
- проаналізувати стан податкової системи України;

- оцінити динаміку податків фізичних осіб;
- дослідити зміни структури податків фізичних осіб в умовах воєнного стану;
- визначити проблемні аспекти оподаткування доходів фізичних осіб: питання ефективного розподілу в умовах децентралізації;
- встановити напрями використання іноземного досвіду оподаткування фізичних осіб в економіко-правовій практиці України;
- виявити перспективні напрями реформування системи оподаткування фізичних осіб.

Об’єктом даного дослідження є податкова система України.

Предметом дослідження виступає аналіз сучасного стану оподаткування фізичних осіб та визначення перспективних напрямів його реформування.

Для досягнення поставленої мети використано наступні **методи дослідження**. Передусім застосовано загальнонаукові методи, які включають в себе ті підходи та методи, які використовуються в економічній науці загалом і можуть бути застосовані для аналізу стану оподаткування фізичних осіб, насамперед: метод аналізу і синтезу (при розгляді складних податкових систем у компонентах та виведення загальних принципів і рекомендацій для оптимізації системи); метод аналізу джерел (вивчення податкового законодавства, публікацій та інших документів для вивчення правових та фінансових аспектів податків). Метод узагальнення та систематизації використано для виведення загальних висновків. У роботі систематично представлена інформація, відповідаючи логічній послідовності побудови дослідження. Для оформлення роботи використано програмні комплекси: Microsoft Word (створення текстового документу з відповідним форматуванням, таблицями та графіками) та Microsoft Excel (для створення діаграм, графіків).

Інформаційне забезпечення дослідження склали підручники, навчальні посібники, монографії, наукові та дослідницькі публікації, Інтернет джерела та сайти, інформація Державної податкової служби.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у визначенні напрямів реформування системи оподаткування фізичних осіб в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати доцільно використовувати у подальших дослідженнях у напрямі проблематики реформування системи оподаткування фізичних осіб.

Апробація результатів. За темою дослідження випускної кваліфікаційної роботи опубліковано статтю: Чечул І.П. Актуальні питання реформування системи оподаткування фізичних осіб. *Збірник студентських наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. 2023.*

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст роботи становить 60 сторінок, в т.ч. 11 таблиць, 10 рисунків. Список використаних джерел містить 37 найменувань, викладених на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК КОМПОНЕНТА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

1.1. Сутність податків з фізичних осіб та їх місце у формуванні державних фінансів

У сучасному цивілізованому суспільстві податки є основною формою доходу держави [1]. Крім цієї суто фінансової функції, податковий механізм використовується для економічного впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, на розвиток науково-технічного прогресу. Крім того, податкова система покликана реально впливати на зміцнення ринкових відносин, сприяти розвитку підприємництва, стимулювати виробництво і водночас бути перешкодою для соціального зубожіння низькооплачуваних верств населення. Економічна сутність оподаткування фізичних осіб характеризується грошовими відносинами між державою та фізичними особами, що мають певну мету – мобілізацію із цієї категорії суб'єктів грошових коштів у розпорядженні держави [8; 3; 45; 37]. Податки становлять сукупність фінансових зв'язків, пов'язаних зі створенням державних фондів для виконання відповідних функцій. Отже, податки виникли з товарним виробництвом і з появою держави. Економічна сутність податків також полягає в стягненні державою певної частини внутрішнього валового продукту (ВВП) на користь суспільства у вигляді обов'язкового внеску. Основним джерелом податкових пільг, зборів, мита та інших платежів (національний дохід), незалежно від об'єкта оподаткування, є ВВП, який є основним грошовим доходом учасників суспільного виробництва і держави: заробітна плата працівників, прибуток підприємств і централізовані доходи. Податки використовуються для розподілу та перерозподілу ВВП, у тому числі для соціального захисту та забезпечення населення [40, с. 22]. За визначенням

Т. Томнюк податки – це «обов'язкові платежі, які законодавчо встановлюються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту й акумулюються в централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій [40, с. 17].

Відповідно до визначення, представленому у словнику основних термінів Державної податкової служба України (ДПСУ) податки є обов'язковими платежами, що стягуються державою з доходів або майна юридичних або фізичних осіб [38].

В економічній теорії податок розуміється як специфічна форма економічних відносин між державою, з одного боку, і суб'єктами господарювання, різними групами населення, а з іншого – практично кожним членом суспільства, з приводу розвитку державних фінансів [25]. В державі, в якій сама держава є визначальним суб'єктом, а платник податків – виконавцем вимог держави, права та обов'язки сторін ґрунтуються на відповідній правовій основі, але не скріплені у формі конкретного договору чи контракту. Стягнення податку є одностороннім (від платника до держави) і є обов'язковим для кожного платника [24].

З огляду на вищенаведене, податки з фізичних осіб – це обов'язкові платежі, які збираються від громадян на користь держави [44]. Ці платежі сплачуються фізичними особами зі свого доходу, майна, операцій і інших джерел. Сутність податків з фізичних осіб полягає в тому, що вони допомагають забезпечити фінансування державних програм, послуг і інфраструктури.

Податки із доходів фізичних осіб відіграють важливу роль у фіскальній політиці, як інструменті фінансового регулювання економіки [42]. Інструментарій фіскальної політики включає – оперування різними видами податків і податковими ставками, трансфертними платежами тощо. У світовій практиці добре відомі досить ефективні способи стимулювання економічного розвитку через податки. Так, економічна теорія виділяє два підходи з цього приводу:

– кейнсіанський підхід, який базується на зміні податкових ставок у

взаємозв'язку з державними витратами з метою досягнення макрорівноваги та економічного зростання;

– монетарний підхід, який будується в рамках теорії «економіки пропозиції» [23, с. 28].

Як показує практика, застосування того чи іншого поняття залежить від конкретного економічного становища держави та пріоритетних завдань, які стоять перед економікою. У зв'язку з цим виділяють і здійснюють два типи фіскальної політики: дискреційну та автоматичну (вбудовані стабілізатори). Під дискреційною політикою розуміють навмисне державне регулювання податків і державних витрат з метою впливу на реальний ВВП, зайнятість, інфляцію та економічне зростання. В принципі, дискреційна фіскальна політика може бути передбачена в різні періоди економічного циклу. Проте в реальній економіці діють і взаємодіють різноспрямовані фактори, а тому механізм дискреційної фіскальної політики є досить складним. Тому пошук оптимальної фіскальної політики є досить складним завданням для кожної країни. Автоматична фіскальна політика базується на системі вбудованих стабілізаторів. Під системою вбудованих стабілізаторів розуміється економічний механізм, який автоматично реагує на зміни соціально-економічної ситуації, без необхідності прийняття конкретних рішень з боку уряду. До основних вбудованих стабілізаторів можна віднести зміни обсягів податкових надходжень, які безпосередньо залежать від рівня доходів. Так, у періоди активного зростання ВВП обсяг податкових надходжень від фізичних осіб автоматично збільшується в міру зростання доходів громадян у результаті прогресивного оподаткування. Водночас покращується соціальна сфера: знижується безробіття та покращується становище малозабезпечених сімей, унаслідок чого скорочується допомога по безробіттю та низка соціальних виплат. У результаті загальний обсяг сукупного попиту зменшується, що обмежує надмірне зростання економіки. У фазі економічного спаду автоматично зменшується обсяг податкових надходжень (зменшується розмір податкових відрахувань з доходу) і зростають соціальні виплати. В

результаті поступово зростає купівельна спроможність, що запобігає спаду економіки та допомагає подолати кризу. До вбудованих стабілізаторів можна віднести систему допомоги по безробіттю та різноманітних соціальних виплат, програми підтримки малозабезпечених верств населення тощо, які запобігають різкому скороченню сукупного попиту навіть у періоди економічного спаду. У періоди зростання і падіння безробіття призупиняється або скорочується виплата різних видів допомоги, що знижує сукупний попит [23]. Із наведеного вище випливає, що податки фізичних осіб можуть бути не лише джерелом поповнення бюджетів, а й ефективним інструментом регулювання певних соціально-економічних процесів [10; 41; 27]. Свідоме використання державою податків фізичних осіб для досягнення відповідних цілей є основним завданням ефективної фіскальної політики у частині оподаткування громадян.

Підсумовуючи вищевикладене, узагальнимо роль податків фізичних осіб у системі державних фінансів на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Роль оподаткування фізичних осіб у державних фінансах [9; 25; 23; 40]

Отже, місце податків з фізичних осіб у формуванні державних фінансів включає наступні аспекти:

1) Фінансування державних програм і послуг [11]. Зібрані від фізичних осіб податки використовуються для фінансування різних державних програм, таких як

охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення, інфраструктура та безпека.

2) Забезпечення бюджетної стійкості [30]. Податки з фізичних осіб допомагають забезпечити бюджетну стійкість держави, оскільки вони є надійним джерелом надходжень до бюджету.

3) Регулювання економіки [35]. Податки можуть бути використані для регулювання економічної діяльності. Зниження або підвищення податків може впливати на витрати та споживання громадян, що в свою чергу впливає на економіку.

4) Забезпечення справедливості та рівності [29; 43]. Податки з фізичних осіб можуть бути налаштовані так, щоб забезпечити більшу справедливість та рівність в оподаткуванні, сприяючи розподілу більшого податкового навантаження на групи громадян з вищим доходом.

Всі ці аспекти допомагають податкам з фізичних осіб відігравати важливу роль у функціонуванні держави та забезпеченні її фінансової стійкості.

Таким чином, податки з фізичних осіб є одним з основних джерел надходжень до державного бюджету. Вони складаються з різних видів податків, таких як податок на доходи, податок на майно тощо. Оподаткування фізичних осіб відіграє провідну роль у системі державних фінансів. Податки з фізичних осіб грають важливу роль у фіскальній політиці держави, впливаючи на фінансування державних програм, соціальну справедливість, стабільність бюджету та регулювання економіки.

1.2. Засади (принципи) оподаткування фізичних осіб та специфіка оподаткування фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності

Поняття фізичної особи визначено у ст. 24 Цивільного Кодексу України: «людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою». Кожна фізична особа має правоздатність мати цивільні права та обов'язки, які

виникають із моменту її народження. Дієздатність фізичної особи припиняється у разі її смерті. Усі фізичні особи є рівними у можливості здійснювати права та обов'язки громадянина. Фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх від свого імені. Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається з прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не встановлено законом або звичаями національної меншини, до якої вона належить. Місцем проживання фізичної особи є квартира, в якій вона проживає постійно або тимчасово. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними [3]. У главі 5 Цивільного Кодексу України визначено поняття фізичної особи-підприємця. Так, право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Фізична особа реалізує право на провадження підприємницької діяльності за умови державної реєстрації в порядку, визначеному законом. Відомості про державну реєстрацію фізичних осіб – підприємців є відкритими. До підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють господарську діяльність юридичних осіб. Фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, за винятком майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Фізична особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані з її підприємницькою діяльністю, може бути визнана банкрутом у законодавчо визначеному порядку [3].

Відповідно до податкового Кодексу України (ПКУ) платниками податку (тобто особами, які зобов'язані сплачувати податки і збори) можуть бути:

- 1) фізичні особи (резиденти і нерезиденти України),
- 2) юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) [1].

Фізична особа, як платник податків, може бути платником одного або кількох податків і зборів. При цьому він як платник податків зобов'язаний:

- зареєструватися в контролюючих органах у порядку, встановленому законодавством України;
- вести в установленому порядку облік доходів і витрат, складати звітність щодо обчислення та сплати податків і зборів;
- подавати контролюючим органам декларації, звіти та інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків і зборів, у порядку, визначеному податковими та митними правилами;
- сплачувати податки і збори на умовах і в розмірах, визначених Кодексом та правилами митної справи;
- подавати належним чином оформлений письмовий запит контролюючих органів (у випадках, визначених законодавством) документи з обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єкта оподаткування (податкових зобов'язань), первинні документи інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків і зборів. У письмовому запиті має бути зазначений детальний перелік документів, які має надати платник податків, та підстави їх надання;
- надавати контролюючим органам відомостей про суми недоплачених до бюджету коштів у зв'язку з отриманням податкових пільг (розмір отриманих пільг) та напрями їх використання;
- надавати інформації контролюючим органам у порядку, строки та обсягах, визначених податковими актами;
- виконувати законних вимог перевіряючих органів щодо усунення виявлених порушень податкових і митних правил та підписання актів перевірок (довідок);
- не перешкоджати законним діям посадової особи контролюючого органу під час виконання нею службових обов'язків та виконувати вимоги закону.
- повідомляти контролюючих органів про зміну місця проживання фізичної особи-підприємця;

- забезпечити збереження документів, пов'язаних з виконанням податкових зобов'язань;
- надавати можливості посадовим особам контролюючого органу під час перевірок здійснювати перевірки, передбачені Кодексом;
- використовувати електронного кабінету для листування з контролюючими органами в електронній формі [1].

При цьому фізична особа як платник податків має такі права:

- отримувати безоплатно від контролюючих органів, у тому числі через мережу Інтернет, інформацію про податки і збори та нормативно-правові акти, що їх регулюють, порядок обчислення і сплати податків і зборів, права та обов'язки, повноваження контролюючих органів та їх посадових осіб при здійсненні податкового контролю;
- самостійно представляти свої інтереси в контролюючих органах через податкового агента або довірену особу;
- користуватися податковими пільгами за наявності для цього підстав у порядку;
- отримувати розстрочення податкового платежу або податкового кредиту;
- оскаржувати дії (пасивність) контролюючих органів;
- звертатися до контролюючих органів щодо перевірки відомостей та фактів, які можуть бути на користь платника податків;
- право на конфіденційність,
- право на утримання або повернення надміру сплачених сум;
- право на повне відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями (пасивністю) контролюючих органів (їх посадових осіб);
- право здійснення через електронний кабінет прав та обов'язків [1].

Засади оподаткування фізичних осіб відповідно до ПКУ представлені на рис. 1.2.

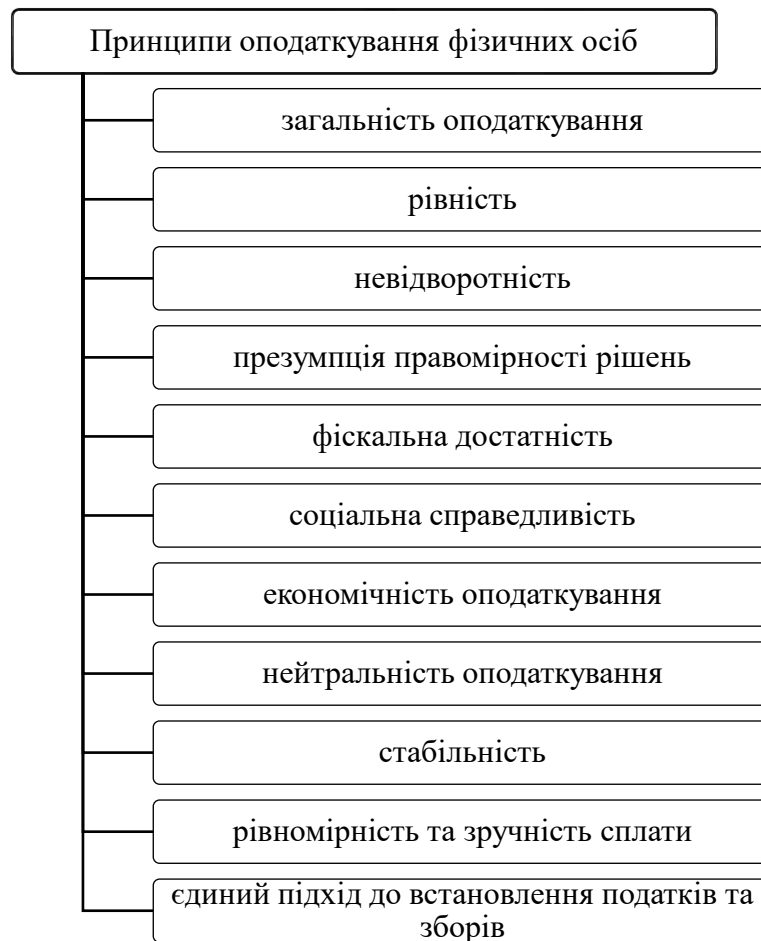

Рис. 1.2. Принципи оподаткування фізичних осіб [1; 31]

Оподаткування фізичних осіб ґрунтується на таких принципах:

1) загальність оподаткування – кожна фізична особа зобов’язана сплачувати встановлені ПКУ, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є;

2) рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків із фізичних осіб незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності громадянства фізичної особи, місця походження капіталу тощо;

3) невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства;

4) презумпція правомірності рішень фізичної особи як платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на

підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків;

5) фіскальна достатність – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;

6) соціальна справедливість – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків;

7) економічність оподаткування – установа податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування;

8) нейтральність оподаткування – установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків;

9) стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року;

10) рівномірність та зручність сплати – установа строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками;

11) єдиний підхід до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку [1].

Податкові періоди та строки сплати податків та зборів для фізичних осіб установаються, виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів, з урахуванням зручності виконання платником податкового обов'язку та зменшення витрат на адміністрування податків та зборів.

Під час встановлення податку для фізичної особи обов'язково визначаються такі елементи: деталізуються платники податку та об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку; податковий період;

строк та порядок сплати податку; . строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку. Під час встановлення податку для фізичної особи можуть передбачатися податкові пільги та порядок їх застосування. Будь-які питання щодо оподаткування фізичних осіб регулюються ПКУ і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України [1].

В оподаткуванні фізичних осіб в Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори. До загальнодержавних податків та зборів фізичних осіб включаються (у тому числі фізичні особи-підприємці (ФОП) на спрощеній системі):

- 1) податок на доходи фізичних осіб та військовий збір;
- 2) мито;
- 3) рентна плата (ФОП) [1].

До місцевих податків фізичних осіб включаються (для фізичних осіб-підприємців які визнано платниками ПДВ);

- 1) податок на майно;
- 2) єдиний податок (ФОП на спрощеній системі).

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

За суб'єктом оподаткування податки розподіляють на: податки з юридичних осіб (податок на прибуток підприємств); податки з фізичних осіб (податок на доходи фізичних осіб); змішані, які справляються як з юридичних, так і з фізичних осіб (податок на майно, єдиний податок) [25, с. 32].

Громадяни, які вирішили відкрити власну справу та мають намір зареєструватися як ФОП, повинні самостійно обрати систему оподаткування. Відповідно до ПКУ існує дві системи оподаткування: загальна та спрощена. Спрощена система податків, обліку та звітності – це специфічний механізм справляння податків і зборів, при якому окремі податки і збори замінюються сплатою єдиного податку (далі – ЄП), а також ведеться спрощений облік і

звітність. Для обрання спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності ФОП подає Заяву про застосування спрощеної системи оподаткування, встановленого зразку. Загальна система оподаткування діє, якщо ФОП не подав заяву на спрощену систему оподаткування.

ФОПи, які перебувають на загальній системі оподаткування, ведуть облік доходів і витрат, а податком на доходи фізичних осіб оподатковується чистий дохід, розрахований як різниця між загальним оподатковуваним доходом (грошовим і негрошовим доходом) і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю ФОП.

Таким чином, основні засади оподаткування фізичних осіб визначені ПКУ, ФОП може обрати загальну або спрощену системи оподаткування. Для спрощеної системи ФОП повинен відповідати критеріям, які наведені у наступному підрозділі.

1.3. Основні параметри загальної та спрощеної систем оподаткування фізичних осіб

Стандартна ставка податку на доходи фізичних осіб в Україні становить 18%. Зазначена ставка (переважно) стосується доходів фізичних осіб у формі:

- оплати праці;
- інших винагород, що виплачуються за трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами;
- виграшів у державну чи приватну лотерею тощо [36].

Ставка ПДФО (відповідно до ст. 167 ПКУ):

- 1) із заробітної плати та інших доходів – 18%;
- 2) 5 % – із доходів у вигляді акцій та корпоративних дивідендів;
- 3) 18 відсотків – із інших пасивних доходів, включаючи відсотки за вкладками;

4) 9% – доходи у вигляді дивідендів (у тому числі з іноземних джерел) за акції та інвестиційні сертифікати, корпоративні права яких сплачуються нерезидентами та суб'єктами господарювання, які ними не є платники податку на прибуток підприємств на загальних засадах [9].

Доходи, отримані за кордоном, також обкладаються цим податком [36].

Із серпня 2014 року військовий збір справляється з доходів фізичних осіб за ставкою 1,5%. Сукупний дохід фізичних осіб оподатковується за ставкою 19,5% (6,5% при ПДФО 5%). Окрім податку на доходи фізичних осіб та військового збору сплачується ще й одноразовий внесок на соціальне страхування, який утримується з винагороди та доходу ФОП за ставкою 22%. Обов'язок щодо нарахування та сплати одноразового внеску на соціальне страхування покладається на роботодавця (або особу, від якої отримано дохід, що є базою нарахування цього внеску) [36].

Фізична особа-підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо відповідає вимогам, визначеним для груп платників ФОП:

1) 1 група – ФОП, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню, і їх дохід за календарний рік не перевищує 167 МЗП;

2) група II – ФОПи, які провадять діяльність у сфері надання послуг, у тому числі побутових, платникам ФОП та/або населенню, виробництва та/або продажу товарів, діяльності ресторанного господарства за умови, що протягом календарного року вони відповідають таким критеріям:

– не використовують працю найманих осіб або чисельність працюючих не перевищує 10 осіб;

– сума доходу не перевищує 834 МЗП ФОП, що надає посередницькі послуги з купівлі-продажу, оренди та оцінки нерухомого майна (гр. 70.31 КВЕД), займається виробництвом, доставкою та продажем ювелірних виробів та предметів побуту з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, органічні

утворення та напівдорогоцінне каміння не можуть бути в групі II спрощеної системи ЄП – вони належать до групи III цієї групи лише в тому випадку, якщо відповідають вимогам, встановленим для такої групи;

3) група 3 – ФОП, які не використовують працю найманих осіб або не обмежують кількість найманих осіб і чий дохід за календарний рік не перевищує 1167 МЗП;

4) IV група – сільськогосподарські товаровиробники – ФОП, які здійснюють свою діяльність виключно в межах фермерського господарства (ФГ), зареєстрованого відповідно до Закону України "Про Фермерське господарство» [1; 5], за умови дотримання таких вимог:

– виключно вирощувати, відгодовувати, заготовлювати, виловлювати, переробляти та продавати сільськогосподарську продукцію, вирощену в домашніх умовах або відгодовану;

– провадити господарську діяльність (крім надання послуг) за місцем податкової адреси;

– не використовувати працю найманих осіб, окрім членів сім'ї в розумінні ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України [2];

– площа земель сільськогосподарського призначення та/або водного фонду у власності та/або користуванні членів ФГ становить не менше 2 га, але не більше 20 га [45].

У таблиці 1.1. представимо параметри спрощеної системи оподаткування.

Таблиця 1.1

Параметри спрощеної системи оподаткування для ФОП [36]

Параметри	I група	II група	III група	IV група
Максимальна сума прибутку за повний календарний рік	167 МЗП	834 МЗП	1167 МЗП.	
Ставка ЄП	До 10% прожиткового мінімуму	До 20 мінімальної заробітної плати	3% прибутку (не включаючи ПДВ) або 5% прибутку (включаючи ПДВ)	Податкова ставка залежить від категорії земель, їх розташування та площі.

Фізичні особи є платником земельного податку. Земельний податок сплачують власники земельних ділянок і паїв та особи, які передають земельні ділянки у постійне користування. Оренду плати сплачує орендар. Власники автомобілів віком до п'яти років, середня ринкова вартість яких перевищує 375 мінімальних зарплат, повинні сплачувати щорічний транспортний податок у розмірі 25 тис. гривень за транспортний засіб.

Платниками податків на власність є фізичні особи, які є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості.

Таким чином, фізичні особи сплачують податок із доходів у розмірі 18% та військовий збір у розмірі 1,5% і ЄСВ 22%. Фізичні особи підприємці у разі обрання спрощеної системи сплачують ЄП, який варіюється залежно від групи ФОП.

Висновки до розділ 1

Проведене дослідження теоретичних засад оподаткування фізичних осіб дозволяє зробити наступні висновки.

1) податковий механізм служить основою для економічного впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, на розвиток науково-технічного прогресу. Економічна сутність оподаткування фізичних осіб характеризується грошовими відносинами між державою та фізичними особами, що мають певну мету – мобілізацію із цієї категорії суб'єктів грошових коштів у розпорядженні держави. Податки з фізичних осіб – це обов'язкові платежі, які збираються від громадян на користь держави. Ці платежі сплачуються фізичними особами зі свого доходу, майна, операцій і інших джерел.

2) Поняття фізичної особи визначено у ст. 24 Цивільного Кодексу України: «людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою». Фізична особа визначається платником податку відповідно до ПКУ. При цьому фізична особа, як платник податків, може бути платником одного або кількох податків і зборів. Оподаткування фізичних осіб ґрунтується на принципах: загальності,

рівності, невідворотності, правомірності, фіскальної достатності, соціальної справедливості, економічності, нейтральності, стабільності та зручності оплати. При оподаткуванні фізичних осіб в Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори.

3) Стандартна ставка податку на доходи фізичних осіб в Україні становить 18%. Із серпня 2014 року військовий збір справляється з доходів фізичних осіб за ставкою 1,5%. Окрім податку на доходи фізичних осіб та військового збору сплачується ще й одноразовий внесок на соціальне страхування, який утримується з винагороди та доходу ФОП за ставкою 22%. Фізична особа-підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо відповідає вимогам, визначеним для груп платників ФОП. Фізичні особи є платником земельного податку. Власники автомобілів віком до п'яти років, середня ринкова вартість яких перевищує 375 мінімальних зарплат, повинні сплачувати щорічний транспортний податок. Платниками податків на власність є фізичні особи, які є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ ЗА 2018-2022 РОКИ

2.1. Аналіз стану податкової системи України

Відповідно до Податкового кодексу України, який є основою податкового законодавства України (на відміну від податкових актів, прийнятих на основі Податкового кодексу та на виконання його положень), стягуються окремі податки та обов'язкові платежі. Усі податки і збори в Україні поділяються на загальнодержавні та місцеві. Систему податкових органів очолює ДПСУ, яка є центральним органом виконавчої влади з питань оподаткування. ДПСУ діє самостійно та через свої територіальні підрозділи, також видає листи, які є практичними рекомендаціями для податкових органів, але не є обов'язковими.

Схематично систему податкових органів можна представити на рис. 2.1.

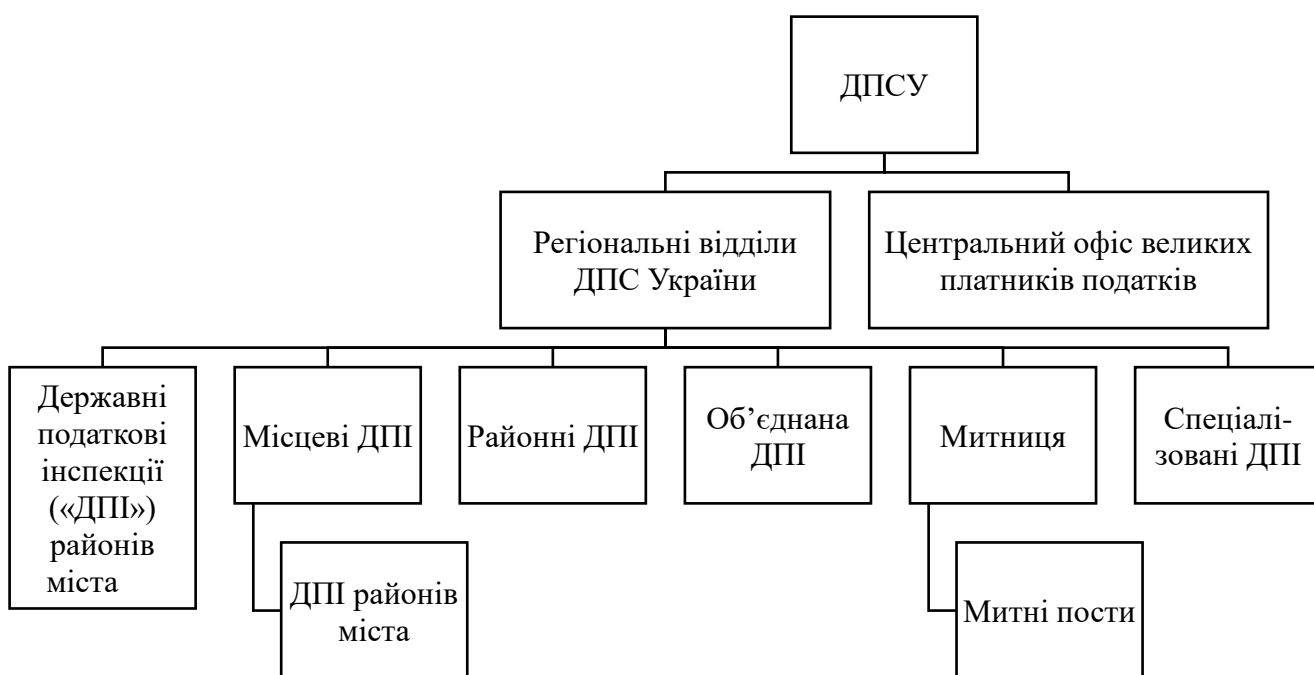

Рис. 2.1. Структура ДПСУ [36]

Останнім часом метою податкової політики України є зниження податкового навантаження, адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу та перетворення ДПС із центрального органу на сервісний центр. Податкова система України включає так звану загальну систему оподаткування, що поширюється на багатьох юридичних осіб та приватних підприємців, а також спеціальні режими оподаткування, зокрема щодо суб'єктів малого підприємництва, сільськогосподарських підприємств тощо [36].

Відповідно до звіту ДПС за 2022 рік став роком справжньої спільної роботи податківців та платників податків. Адже потужна економіка та наповнений бюджет – це забезпечення видатків на оборону та безпеку держави, медицину, освіту, організацію ефективного функціонування служб і послуг, що надаються державними органами, виконання ними своїх функцій. З перших днів війни було відновлено та організовано роботу органів ДПС, у якій акцент зроблено на безпеці платників податків та працівників Служби, забезпеченні прав суб'єктів господарювання, громадян та наповненні державного бюджету. Мережа обслуговування платників податків наразі налічує 559 точок доступу по всій країні (не враховуючи 81 тимчасово припинену), які надають адміністративні, інформаційні та консультаційні послуги, приймають податкову звітність тощо [34].

Станом на 01.01.2023 року склад платників податку мав наступну структуру (рис. 2.2):

- 1) Бізнес – 3,59 платників, із них:
 - 1,61 млн. юридичних осіб;
 - 1,98 млн осіб ФОП;
- 2) Громадяни (віком 15-70 років) – 35,3 млн. осіб.

Отже, серед бізнес платників податків 5% займають платники податків ФОП і 4% – платники податків юридичних осіб.

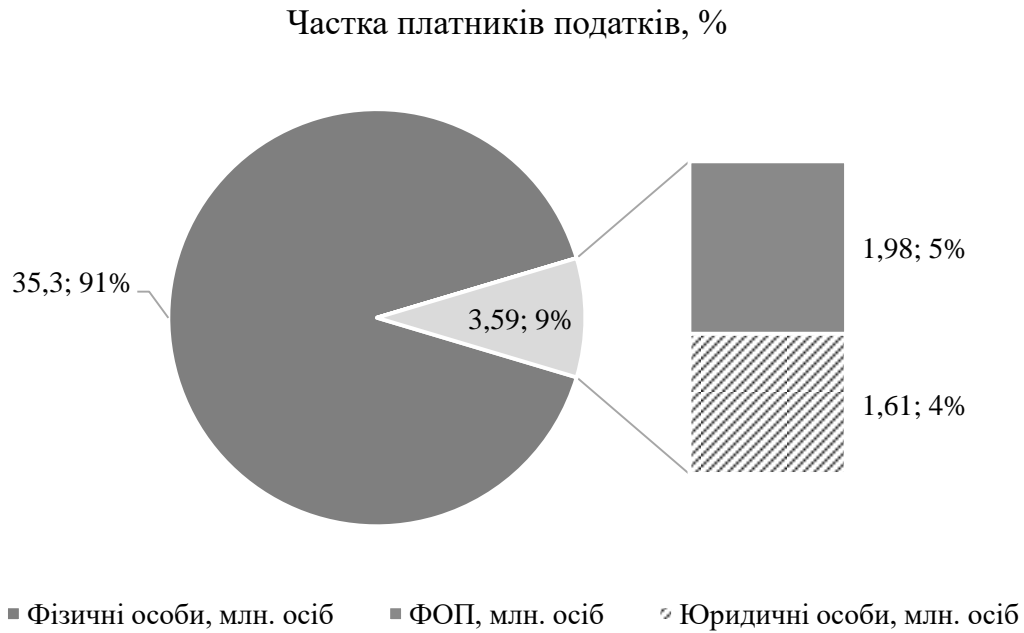

Рис. 2.2. Структура платників податків станом на 01.01.2023 рік [33]

У таблиці 2.1 проаналізуємо динаміку надходження податків до державного бюджету України за останні 5 років (2018-2022 рр.)

Таблиця 2.1

Динаміку надходження податків до державного бюджету України за 2018-2022 р. [17; 16; 15; 14; 13; 33]

№ п/п	Показники	Роки					Зміни у 2022 до 2018 рр.	
		2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
1	Загальна сума надходжень державного бюджету, млрд. грн.	928,11	998,28	1076,02	1296,85	1787,40	859,29	92,58
2	Сума податкових надходжень, млрд. грн.	753,82	799,78	851,12	1107,09	949,76	195,95	25,99
3	Частка податкових надходжень у загальній сумі	81,22%	80,12%	79,10%	85,37%	53,14%	28,08%	

Протягом досліджуваного періоду простежується збільшення обсягів загальних надходжень до Державного бюджету України. Так, за 2022 рік загальна

сума надходжень склала 1,8 млрд. грн., збільшилася за останні 5 років на 859,29 млрд грн., що склало +92,58%. Тобто відбулося майже подвоєння доходної частини державного бюджету. У той же час сума податкових надходжень зростала у проміжку 2018-2021 роки (до широкомасштабного вторгнення), скоротившись у 2022 році. Загальне зростання частки податкових надходжень за 2018-2022 роки склало +195,95 млрд грн., тобто зростання за 5 останніх років склало +25,99%. Випереджаючий темп зростання доходів Державного бюджету за рахунок неподаткових джерел призвів до зниження частки податкових надходжень у доходах Державного бюджету до 53,1%, частка яких скоротилася за 5 років на 28,08%.

У таблиці 2.2 проаналізуємо динаміку нахождення податків до місцевих бюджетів України за останні 5 років (2018-2022 рр.)

Таблиця 2.2

**Динаміку нахождення податків до місцевих бюджетів України
за 2018-2022 р. [12; 33]**

№ п/п	Показники	Роки					Зміни у 2022 до 2018 рр.	
		2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
1	Загальна сума надходжень місцевих бюджетів, млрд. грн.	562,42	560,53	471,48	580,70	555,10	-7,32	-1,30
2	Сума податкових надходжень, млрд. грн.	232,53	270,55	285,57	346,71	393,46	160,93	69,21
3	Частка податкових надходжень у загальній сумі, %	41,35	48,27	60,57	59,71	70,88	29,54	

Щодо місцевих бюджетів, то необхідно відзначити, що у 2022 році порівняно із 2018 роком доходна частина знизилася на 7,32 млрд. грн., що склало -1,30% за 5 останніх років. У той же час відбулося збільшення суми податкових надходжень із 232,53 млрд. грн. у 2018 році до 393,46 млрд. грн. у 2022 році, тобто збільшення склало +160,93 млрд грн, або 69,21%. Випереджаючий темп

зростання податкових надходжень над загальними доходами місцевих бюджетів призвів до зростання частки податкових надходжень до місцевих бюджетів на 29,54% за останні п'ять років і на кінець 2022 року склав 70,88%.

У таблиці 2.3 проаналізуємо динаміку знаходження податків до зведеного бюджету України за останні 5 років (2018-2022 рр.)

Таблиця 2.3

Динаміку знаходження податків до зведеного бюджету України за 2018-2022 р. [22; 21; 20; 19; 18; 33]

№ п/п	Показники	Роки					Зміни у 2022 до 2018 рр.	
		2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
1	Загальна сума надходжень до зведеного бюджету, млрд. грн.	1184,28	1289,78	1376,66	1662,24	2196,27	1012,00	85,45
2	Сума податкових надходжень, млрд. грн.	986,35	1070,32	1136,69	1453,80	1343,23	356,88	36,18
3	Частка податкових надходжень у загальній сумі, %	83,29	82,98	82,57	87,46	61,16	-22,13	

Збільшення доходів зведеного бюджету за останні 5 років тільки на третину забезпечено зростанням податкових надходжень. Так, у 2022 році загальні надходження збільшилися порівняно із 2018 роком на 1,0 трлн. грн., тобто на 85,45%. При цьому збільшення податкових надходжень склало +356,88 млрд. грн., зростання склало +38,18%. Така різниця у динаміці зростання стала причиною зниження частки податкових надходжень у доходній частині зведеного бюджету за 2018-2022 роки на 22,13% і на кінець 2022 року частка склала 61,16% (рис. 2.3).

Падіння частки доходів у процесах формування бюджетів є наслідком воєнного стану та скорочення ділової активності платників податків.

Рис. 2.3. Частка податкових надходжень у бюджетах різного рівня за 2018-2022 роки по Україні [17; 16; 15; 14; 13; 12; 22; 21; 20; 19; 18]

Незважаючи на війну, неможливість вести бізнес у деяких регіонах, законодавчі обмеження щодо можливостей застосування заходів стягнення податкового боргу, що призвели до його приросту у сумі 39,3 млрд грн (у тому числі у регіонах з тимчасово окупованими територіями та тими, де ведуться бойові дії, – 8,6 млрд грн), органами ДПС протягом 2022 року забезпечено погашення податкового боргу до зведеного бюджету на 13,8 млрд грн, у тому числі за рахунок надходжень від заходів стягнення – на 6,1 млрд гривень [34].

Зокрема, минулого року спостерігалася позитивна динаміка щодо надходжень (сальдо) до державного бюджету – воно становить 698,7 млрд. грн., що на 46,6 млрд. грн., або на 7,2% більше довоєнного року. Надходження до бюджетів місцевого самоврядування у 2022 році на 51,5 млрд грн більше, ніж у 2021 році. Так, за даними Мінекономіки, в Україні у 2022 році відбулося скорочення ВВП (реально) на 30,4%, експорту товарів – на 35,1%, прибутку прибуткових підприємств – на 27,7% [34].

У 2022 році запроваджено спрощену систему оподаткування за ставкою 2% для третьої групи (юридичні особи). Це дозволило підтримати економічну діяльність і зберегти робочі місця під час війни. Цією спрощеною системою скористалися 53,5 тис. осіб підприємств. Їх дохід за квітень – листопад 2022 року склав 300 917,0 млн грн, а сума єдиного податку – 6 020,0 млн грн. Загалом до третьої групи за 2022 рік від юридичних осіб надійшло 9 844,2 млн грн ЄП, що на 3 668,8 млн грн, або на 59,4%, більше, ніж у попередньому звітному періоді. У 2022 році платники акцизного податку сплатили до Зведеного бюджету України 91,9 млрд грн. Порівняно з попереднім звітним періодом цей дохід зменшився на 15,1%, тобто на 16,3 млрд грн. Така картина є наслідком кількох факторів: введення воєнного стану в Україні; обмеження продажу алкоголю та тимчасове припинення виробництва алкогольних напоїв і тютюнових виробів; запровадження податкових пільг на пальне та обмежень для запобігання припиненню продажу тютюнових виробів [34].

Отже, для більш ефективного функціонування податкової системи України, враховуючи соціальні виклики та поточну ситуацію, постає потреба запуску нових, прогресивних проектів. Це дозволить ефективно реалізовувати державну податкову політику, зокрема ефективне адміністрування податків, зборів і платежів, наповнювати державний бюджет та надавати якісні та зручні послуги платникам податків.

2.2. Оцінка динаміки податків фізичних осіб

Загальна кількість фізичних осіб, які є платниками податків станом на 01.01.2023 року склала 35,3 млн. осіб, враховуючи населення віком 15-70 років [33]

У рамках кампанії одноразового (спеціального) добровільного декларування у 2022 році фізичні особи задекларували активів на суму 4,7 млрд. грн. та сплатили 290,8 млн. грн. податку до бюджету[34].

Незважаючи на негативні наслідки війни для економіки, важкі умови праці та життя людей, втрату робочих місць, у 2022 році до зведеного державного бюджету надійшло 420,7 млрд. грн. ПДФО та військового збору, що на 76,2 млрд. грн. більше порівняно з довоєнним 2021 роком. Надходження від єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування також зросли на 76,2 млрд. грн. і наразі становлять 425,3 млрд. грн. [34].

Розподіл платників податків ФОП за типами систем оподаткування станом на 01.01.2023 року представлено на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Структура платників податків станом на 01.01.2023 рік [33]

Для початку проаналізуємо динаміку податків фізичних осіб за останні 5 років у державному бюджеті за період 2018-2022 роки у таблиці 2.4.

Протягом 2018-2022 років спостерігаємо зростання обсягів зібраних податків та зборів із доходів фізичних осіб до державного бюджету – на 56,7

Таблиця 2.4

Динаміку податків фізичних осіб у державному бюджеті за 2018-2022 р.,
[12; 33]

(млрд. грн.)

№ п/п	Показники	Роки					Зміни у 2022 до 2018 рр.	
		2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
1	Податок та збір на доходи фізичних осіб (код 11010000)	91,7	110	117,3	137,6	148,4	56,7	61,83
2	Військовий збір (код 11011000)	18,7	22,4	23,9	28,6	33,7	15	80,21
	Загалом	110,4	132,4	141,2	166,2	182,1	71,7	64,95

млрд. грн, що склало +61,83% зростання за 5 років. Збільшення надходження військового збору до державного бюджету склало +15 млрд. грн. за 2018-2022 років, або на +80,21%. Сукупно ці податки і збри збільшилися на 71,7 млрд. грн., або на 64,95%.

Динаміка частки цих податків у податкових надходженнях до державного бюджету України представлена на рис. 2.5.

Отже, частка податків із фізичних осіб у податкових надходженнях до державного бюджету у 2022 році склала в 19,17%. Це найбільше значення за досліджуваний період.

Натомість у 2021 році простежувалося зниження залежності державного бюджетів від податків із фізичних осіб, про що свідчило зниження їх частки у загальному обсязі державного бюджету.

Далі проаналізуємо динаміку податків фізичних осіб за останні 5 років у місцевих бюджетах за період 2018-2022 роки у таблиці 2.5.

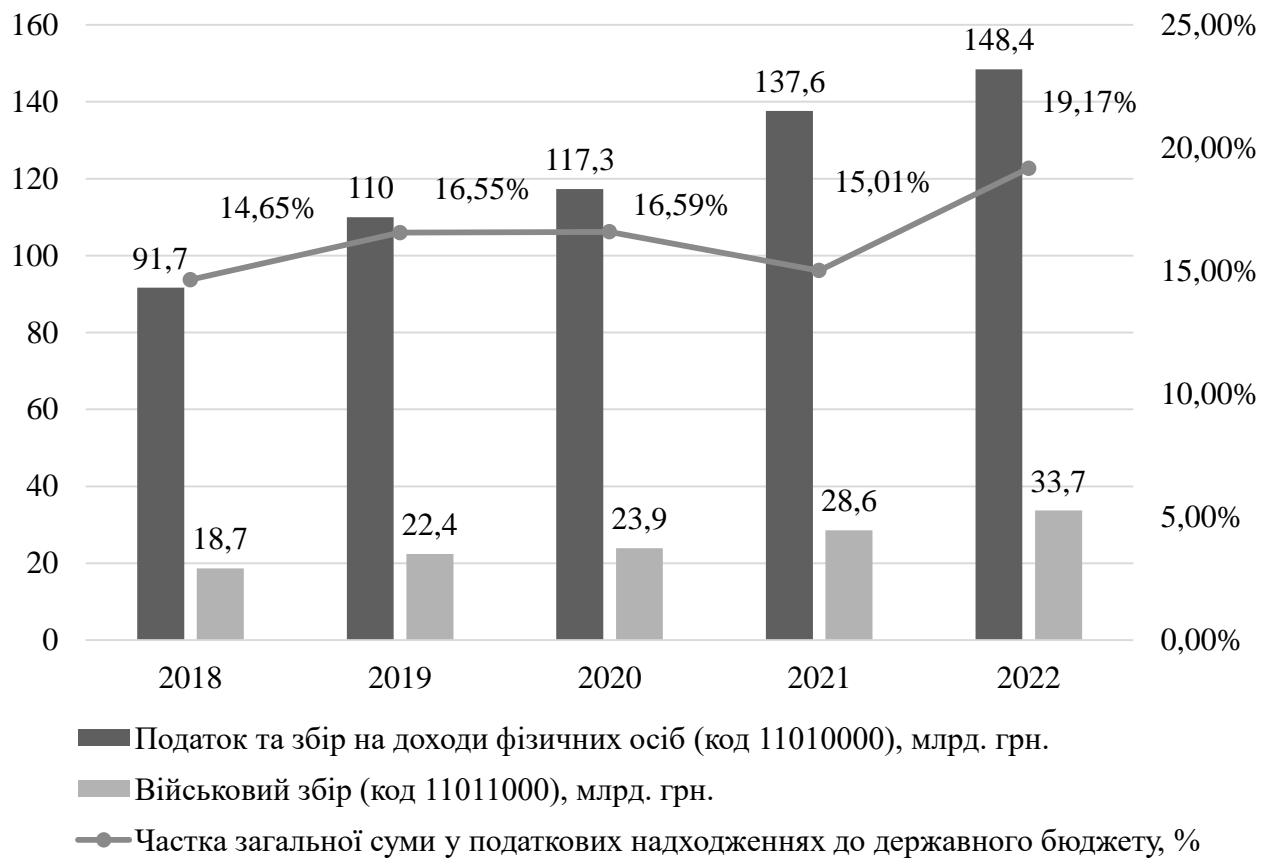

Рис. 2.5. Частка податків із фізичних осіб у податкових надходженнях до державного бюджету України [12]

Таблиця 2.5

Динаміку податків фізичних осіб у місцевих бюджетах за 2018-2022 р.[12,33]

(млн. грн.)

№ п/п	Показники	Роки					Приріст у 2022 до 2018 рр.	
		2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Податок та збір на доходи фізичних осіб (код 11010000)	138158,8	165504,4	177826	212230,2	272245,3	134087	97,05
2	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними	391,6	554,9	684,8	835,6	448,1	56,5	14,43

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості (код 18010200)							
3	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості (код 18010300)	407,1	648,7	889,4	1111,6	795,4	388,3	95,38
4	Земельний податок з фізичних осіб (код 18010700)	1629,4	1860,9	1984,7	2028	1432,4	-197	-12,09
5	Єдиний податок з фізичних осіб (код 18050400)	19875,6	24952,7	27626,5	34813,1	32888,1	13012,5	65,47
	Загалом	160463	193522	209011	251019	307809	147347	91,83

Отже, протягом 2018-2022 років у податкових надходженнях до місцевих бюджетів найбільше зростання спостерігається за обсягами податку із доходів фізичних осіб (ПДФО), обсяги якого зросли на 134 млрд. грн. Також у значній мірі збільшився обсяг єдиного податку, сплаченого фізичними особами – на 13,0 млрд. грн, або на +65,47%. Протягом досліджуваного періоду також простежувалося збільшення податків на нерухоме майно (на житлову нерухомість – на 56,5 млн. грн., на нежитлову – на 388,3 млн. грн.), натомість скоротилися обсяги сплаченого земельного податку – на 197 млн. грн., або на -12,09% за даний період.

Динаміка частки цих податків у податкових надходженнях до державного бюджету представлена на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Частка податків із фізичних осіб у податкових надходженнях до місцевих бюджетів[12]

Доходи фізичних осіб формують значну питому вагу податкових надходжень до місцевих бюджетів на рівні 69-78%. Значне зростання у 2022 році частки податків фізичних осіб у загальних податкових надходженнях місцевих бюджетів спричинене збільшенням ПДФО за рахунок збільшення виплат військовим.

Далі проаналізуємо динаміку податків фізичних осіб за останні 5 років у зведеному бюджеті України за період 2018-2022 роки у таблиці 2.6. Отже, у зведеному бюджеті простежується зростання податків фізичних осіб із 271 млрд. грн. до 490,2 млрд. грн., тобто на 0,2 трлн. грн. за рахунок зростання ПДФО.

Таблиця 2.6

Динаміку податків фізичних осіб у зведеному бюджеті України за 2018-2022 р. [12; 33]

(млрд. грн.)

№ п/п	Показники	Роки					Зміни у 2022 до 2018 рр.	
		2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Податок та збір на доходи фізичних осіб (код 11010000)	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7	190,80	82,99
2	Військовий збір (код 11011000)	18,7	22,4	23,9	28,6	33,7	15,00	80,21
3	Мито на товари, які ввозяться (пересилаються) громадянами (код 15010200)	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,10	100,00
4	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості (код 18010200)	0,4	0,6	0,7	0,8	0,4	0,01	14,43
5	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості (код 18010300)	0,4	0,6	0,9	1,1	0,9	0,5	95,38
6	Земельний податок з фізичних осіб (код 18010700)	1,6	1,9	2,0	2,0	1,4	0,2	-12,09
7	Єдиний податок з фізичних осіб (18050400)	19,9	25,0	27,6	34,8	32,9	13,0	65,47
	Загалом	271	326,1	350,4	417,4	490,2	219,20	80,89

Отже, третина податкових надходжень зведеного бюджету формується фізичними особами. При цьому у 2018 році частка податків фізичних осіб складала 27,48% загальних податкових надходжень, а в 2022 році – досягла рівня в 36,49%.

Динаміка частки податків фізичних осіб у податкових надходженнях до зведеного бюджету України представлена на рис. 2.7.

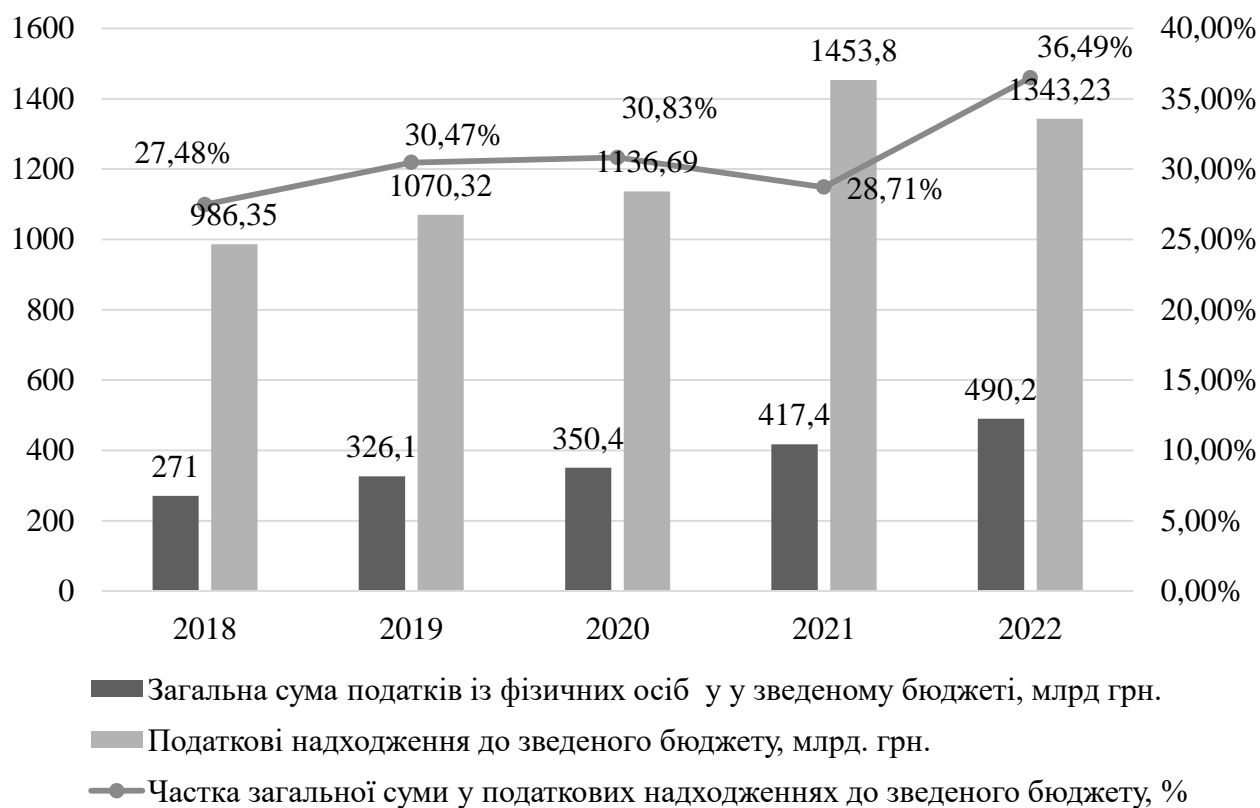

Рис. 2.7. Частка податків із фізичних осіб у податкових надходженнях до зведеного бюджету України [12]

Як бачимо, роль податків фізичних осіб у податкових надходженнях та податковій системі зростає. У наступному підрозділі виконаємо аналіз структури податків фізичних осіб.

2.3. Зміна структури податків фізичних осіб в умовах воєнного стану

З початку війни, держава активно працює над пошуком оптимальних інструментів підтримки податкової системи. Для оптимізації та забезпечення безперервного її функціонування були введені різні трансформації.

У таблиці 2.7 розрахуємо структуру податків фізичних осіб.

Таблиця 2.7

Структура податків фізичних осіб за 2018-2022 р. [12; 33]

(%)

№ п/п	Показники	Роки					Зміни у 2022 до 2018 рр.
		2018	2019	2020	2021	2022	+/- п.с.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Податок та збір на доходи фізичних осіб (код 11010000)	84,83	84,48	84,22	83,80	85,82	0,99
2	Військовий збір (код 11011000)	6,90	6,87	6,82	6,85	6,87	-0,03
3	Мито на товари, які ввозяться (пересилаються) громадянами (код 15010200)	0,04	0,03	0,06	0,07	0,04	0,00
4	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості (код 18010200)	0,15	0,18	0,20	0,19	0,08	-0,07
5	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості (код 18010300)	0,15	0,18	0,26	0,26	0,18	0,04
6	Земельний податок з фізичних осіб (код 18010700)	0,59	0,58	0,57	0,48	0,29	-0,30
7	Єдиний податок з фізичних осіб (18050400)	7,34	7,67	7,88	8,34	6,71	-0,63
	Загалом	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00

Суттєвих змін у структурі податків фізичних осіб за 2018-2022 роки не спостерігається (рис. 2.8)

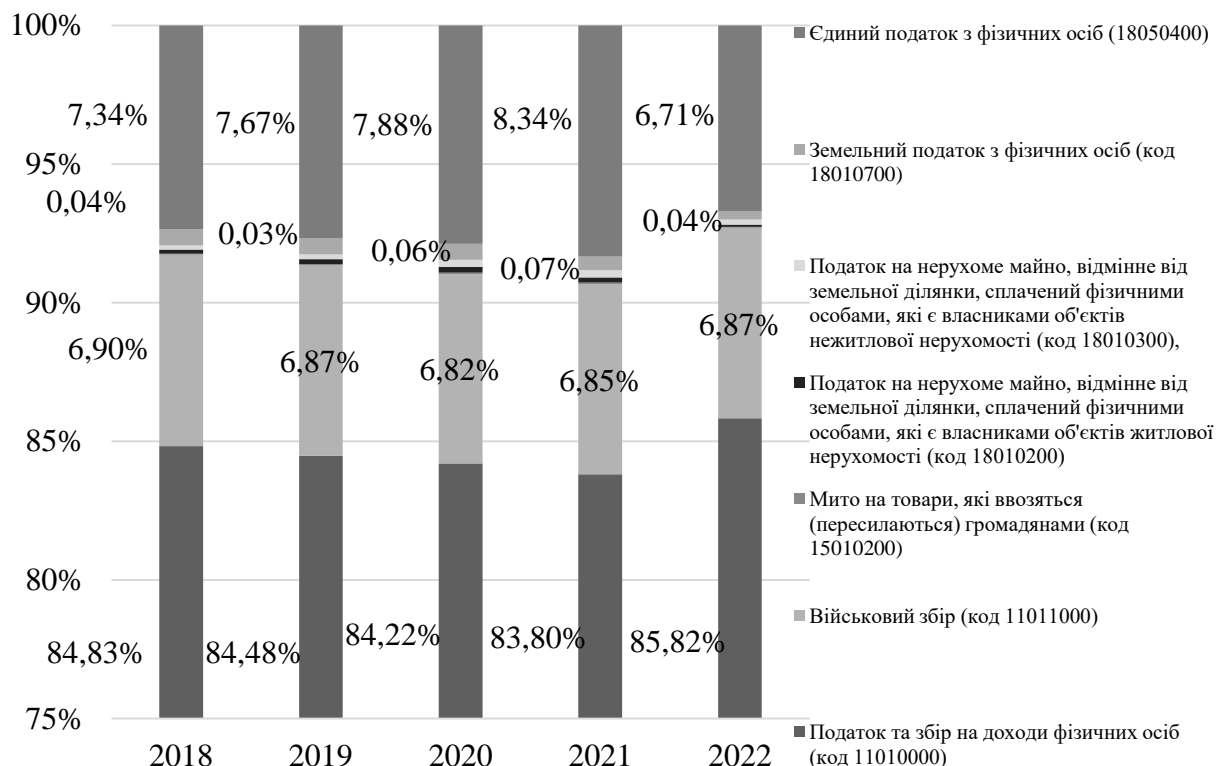

Рис. 2.8. Структура податків із фізичних осіб, % [12]

Найбільшу питому вагу серед податків займає ПДФО, яке формує до 86% податків фізичних осіб.

Далі проаналізуємо географічну структуру ПДФО, як найважливішого податку фізичних осіб. Для цього порівняємо її зміни у 2018 із 2022 роки у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Географічна структура ПДФО у 2018 та 2022 роках [12]

Показники	2018		2022		Зміни у 2022 році до 2018 рр.	
	Сума, млн. грн.	Частка	Сума, млн. грн.	Частка	Сума, млн. грн.	Зміна п.с.
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька область	1027,4	2,42	2058,6	2,67	1031,2	0,25
Волинська область	539,2	1,27	1246,2	1,61	707	0,34
Дніпропетровська область	2846,6	6,70	5493,2	7,11	2646,6	0,41

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7
Донецька область	1517,8	3,57	2219,8	2,87	702	-0,70
Житомирська область	753	1,77	1853,5	2,40	1100,5	0,63
Закарпатська область	560,9	1,32	1290,1	1,67	729,2	0,35
Запорізька область	1333	3,14	1867	2,42	534	-0,72
Івано-Франківська область	622,9	1,47	1376,9	1,78	754	0,32
Київська область	1586,1	3,73	2943,3	3,81	1357,2	0,08
Кіровоградська область	641,3	1,51	1135,9	1,47	494,6	-0,04
Луганська область	419,8	0,99	558,1	0,72	138,3	-0,27
Львівська область	1684,9	3,96	4035,9	5,23	2351	1,26
Миколаївська область	756,3	1,78	1766,9	2,29	1010,6	0,51
Одеська область	1636,6	3,85	3120,7	4,04	1484,1	0,19
Полтавська область	1209,7	2,85	2098,3	2,72	888,6	-0,13
Рівненська область	584,4	1,38	1297,2	1,68	712,8	0,30
Сумська область	713	1,68	1355,3	1,75	642,3	0,08
Тернопільська область	493,5	1,16	1049,8	1,36	556,3	0,20
Харківська область	1955	4,60	3021,7	3,91	1066,7	-0,69
Херсонська область	531,5	1,25	571,1	0,74	39,6	-0,51
Хмельницька область	746,6	1,76	1709	2,21	962,4	0,46
Черкаська область	773,6	1,82	1538,5	1,99	764,9	0,17
Чернівецька область	345,1	0,81	774,5	1,00	429,4	0,19
Чернігівська область	635,2	1,49	1323	1,71	687,8	0,22
м. Київ	18587,1	43,73	31528,4	40,82	12941,3	-2,91
Разом	42500,5	100,00	77232,9	100,00	34732,4	0,00

Найбільший приріст ПДФО у 2022 році порівняно із 2018 роком спостерігається м. Києві, Дніпропетровській, Одеській та Київській областях. Найбільші зміни у частці спостерігаються у Житомирській області, що зумовлено тим, що у цій області розміщено найбільші військові частини і зростання відбулося за рахунок ПДФО військових.

Отже, зміни у структурі податків фізичних осіб вказують на те, що війна суттєво вплинула на обсяги та посилила роль ПДФО у структурі податків.

Висновки до розділу 2

У другому розділі виконано аналіз сучасного стану розвитку оподаткування фізичних осіб, що дозволило зробити такі висновки:

1) Усі податки і збори в Україні поділяються на загальнодержавні та місцеві. Систему податкових органів очолює ДПСУ. Метою податкової політики України є зниження податкового навантаження, адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу та перетворення ДПС із центрального органу на сервісний центр. Відповідно до звіту ДПС 2022 рік став роком справжньої спільної роботи податківців та платників податків. Випереджаючий темп зростання доходів Державного бюджету за рахунок неподаткових джерел призвів до зниження частки податкових надходжень у доходах Державного бюджету до 53,1%, частка яких скоротилася за останні 5 років на 28,08%.

Щодо місцевих бюджетів, то необхідно відзначити, відбулося збільшення суми податкових надходжень із 232,53 млрд. грн. у 2018 році до 393,46 млрд. грн. у 2022 році, тобто збільшення склало +160,93 млрд грн, або 69,21%. Випереджаючий темп зростання податкових надходжень над загальними доходами місцевих бюджетів призвів до зростання частки податкових надходжень до місцевих бюджетів на 29,54% за останні п'ять років і на кінець 2022 року склав 70,88%. Збільшення доходів зведеного бюджету за останні 5 років тільки на третину забезпечено зростанням податкових надходжень. Падіння частки доходів у процесах формування бюджетів є наслідком воєнного стану та скорочення ділової активності платників податків.

3) Протягом 2018-2022 років спостерігаємо зростання обсягів зібраних податків та зборів із доходів фізичних осіб до державного бюджету – на 56,7 млн. грн, що склало +61,83% зростання за 5 років. Частка податків із фізичних осіб у податкових надходженнях до державного бюджету у 2022 році досягла рівня в 19,17%. Це найбільше значення за досліджуваний період. Протягом 2018-2022 років у податкових надходженнях до місцевих бюджетів найбільше зростання спостерігається за обсягами ПДФО. Доходи фізичних осіб формують значну питому вагу податкових надходжень до місцевих бюджетів на рівні 69-78%. Значне зростання у 2022 році частки податків фізичних осіб у загальних податкових надходженнях місцевих бюджетів спричинене збільшенням ПДФО за

рахунок збільшення виплат військовим. Третина податкових надходжень зведеного бюджету формується фізичними особами. При цьому у 2018 році частка податків фізичних осіб складала 27,48% загальних податкових надходжень, а в 2022 році – досягла рівня в 36,49%.

3) Найбільшу питому вагу серед податків має ПДФО, яке формує до 86% податків фізичних осіб. Найбільший приріст ПДФО у 2022 році порівняно із 2018 роком спостерігається м. Києві, Дніпропетровській, Одеській та Київській областях. Найбільші зміни у частці спостерігаються у Житомирській області, що зумовлено тим, що у цій області розміщено найбільші військові частини і зростання відбулося за рахунок ПДФО військових.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1. Проблемні аспекти оподаткування доходів фізичних осіб: питання ефективного розподілу в умовах децентралізації

Повномасштабна війна з росією призвела до мобілізації значної частини населення та різкого збільшення військових витрат, близько половини яких витрачається на утримання армії. Чисельність військовослужбовців в Україні та їх зарплати то зменшувалися, то збільшувалися. Якщо до початку повномасштабної війни чисельність військових у ЗСУ становила 250 тисяч осіб, то до кінця 2022 року вона становитиме близько 700 тисяч осіб. Крім Збройних сил України, Україну захищають й інші формування. Утримання військовослужбовців стало найбільшою статтею видатків загального фонду держбюджету і за сім місяців 2022 року склало майже 520 млрд. грн. Це третина всіх державних витрат з початку 2022 року. Оскільки армія також сплачує податки з отриманих доходів (мова йде про ПДФО), то відповідні збори різко зросли. Однією з численних особливостей податкової системи України є розподіл доходів від податку на доходи фізичних осіб між державним бюджетом і бюджетом місцевого самоврядування. 60% надійшло до міських бюджетів, 15% – до обласних, решта – до державного бюджету. З початком війни відсоток відрахувань до міських бюджетів навіть збільшився (за рахунок державного бюджету) і в сумі досяг 64%. За понад півтора роки повномасштабної війни «військовий» ПДФО став важливим джерелом поповнення місцевих бюджетів. Це відбувалося на фоні скорочення «традиційних» довоєнних джерел доходів через ряд економічних і демографічних причин, викликаних війною. У 2022 році, за даними Openbudget, у структурі доходів бюджетів місцевого самоврядування найбільшу частку мали

податкові надходження: 394 млрд. грн, або приблизно 70% усіх надходжень. 272 млрд. грн податкових надходжень – загальний ПДФО, з них близько 84 млрд. грн – «військовий» ПДФО. Трохи більше 20% – це офіційні трансфери. Як наслідок, у 2022 році бюджети місцевого самоврядування в цілому досягли профіциту, на відміну від державного. При цьому загальний фонд зріс на 13%, а надходження від ПДФО зросли майже на третину. У свою чергу, були затребувані джерела податкових надходжень, такі як акцизний збір, податок на землю та інші місцеві податки і збори. Фактично, багато муніципалітетів також отримали зростання «невійськового» податку на доходи фізичних осіб. В результаті різноманітність муніципалітетів з точки зору доходів значно зросла [32].

Не всі муніципалітети відчули збільшення надходжень від «військового» ПДФО. «Наддоходи» отримували громади, де були зареєстровані військові частини чи навчальні центри. ПДФО в Україні сплачується не за місцем проживання конкретного працівника (і часто не за місцем фактичної роботи), а за місцем реєстрації роботодавця, що є окремим спірним питанням. Мова йде як про громади на передовій, так і про низку громад за лінією фронту. Враховуючи пріоритетність видатків та вимоги воєнного стану, органи місцевого самоврядування в першу чергу обмежили всі непершочергові видатки. Однак отримання несподівано великих доходів призвело до досить неоднозначних рішень у деяких муніципалітетах. Це викликало хвилю невдоволення і навіть роздратування [32].

Отже, під час повномасштабного вторгнення доходи місцевого бюджету від військового збору зросли у вісім разів: до рівня 96 млрд. грн у 2023 році проти 12 млрд. грн у 2021 році. В умовах війни уряд планує перенаправити ці кошти до центрального бюджету, аргументуючи, що таке підвищення відбувається лише тому, що держава збільшує видатки на оборону та зарплати солдатам. Уряд планує вилучити ПДФО з місцевих бюджетів до кінця року. Кошти спрямуються на закупівлю та власне виробництво зброї. Це стосується виробництва безпілотників (50% коштів) і військової техніки (50%). Додаткова потреба

державного бюджету на витрати на ремонт і закупівлю військової техніки, обладнання та озброєння лише до кінця року становить 13,2 млрд грн. Річний бюджет цього напрямку становить 357,1 млрд. грн. Ідея вилучити ПДФО з місцевих бюджетів виникла влітку – після соціальних протестів, викликаних неоднозначними для воєнного часу закупівлями деяких органів місцевого самоврядування (бочки та овочерізки для укриттів), реконструкція стадіонів, перекладка бруківки та ін. З початку війни уряд обмежує видатки місцевих бюджетів, але деякі з них навчилися обходити це обмеження [26].

У проекті бюджету на 2024 рік закладена компенсація бюджетам місцевого самоврядування, які втратять значну частину доходів через відсутність податку на доходи військових. Це приблизно 21,1 млрд. грн базової дотації (щорічно) і додаткової дотації 33,4 млрд. грн – переважно для частково окупованих громад або тих, де тривають або велися бойові дії. Якщо даний закон (про перенаправлення податку на доходи військових до держбюджету) приймуть, то з місцевих бюджетів заберуть 600 млн грн, а в 2024 році – 2,7 млрд. грн. В умовах децентралізації для деяких областей це неприйнятно, особливо у найбільш постраждалих. Наприклад, вирішення проблеми питної води у Миколаєві коштує 100 млн грн на місяць, весь соціально-гуманітарний блок (освіта, культура, соціальний захист) коштує 2 млрд. грн на рік.

Ситуація з ПДФО військових у різних регіонах достатньо неоднорідна. Львівська міська влада цього року має отримати 1,7 млрд грн військового прибуткового податку і готова поділитися цими грошима з державою, зазначаючи, що ця норма актуальна лише під час воєнного стану. У Львові податок на доходи фізичних осіб, який збирають військові в загальний бюджет міста, становить 17%. Загальний ПДФО формує 63% доходів Львова. У разі вилучення ПДФО із місцевих бюджетів місто втратить у 2024 році приблизно 1,7 млрд. грн. Через втрату частини бюджету у місцевої влади можуть виникнути проблеми з фінансуванням уже розпочатих проектів. Передусім, постраждають великі міста, такі як Дніпро та Львів, але найбільше проблем виникне в малих

містах. Приклад невеликого міста Жовкви у Львівській області, для якого ПДФО військових дає лише 5% від загального бюджету, або 10-12 млн. грн на рік. Втрата навіть таких сум може спричинити труднощі з фінансуванням таких статей витрат, як зарплата вчителям [26].

Рішення Кабінету Міністрів і Верховної Ради забрати частину доходів муніципалітетів і перерахувати їх на військові потреби викликало бурхливу дискусію і стало прикладом того, як важкий час змушує приймати складні рішення. Історія «військового» ПДФО показала, наскільки складним є вплив війни з росією на місцеві та державні фінанси. Вилучені у місцевих бюджетів кошти мають піти в управління оборони на закупівлю спецтехніки та обладнання (безпілотників) і в Мінстратегії та Мінпрому на реформування та розвиток оборонно-промислового комплексу. Зміна способу зарахування частини податку на доходи фізичних осіб є тимчасовою і триватиме до кінця 2024 року. Уже 20 вересня народні депутати прийняли в першому читанні проект закону про внесення змін до Бюджетного кодексу, зокрема проект закону про державний бюджет України на 2024 рік [32]

У той же час необхідно відмітити, що «нестандартні» рішення щодо закупівель військового часу приймалися переважно в населених пунктах, віддалених від безпосередніх бойових дій. Своєю чергою, більшість громад, які знаходяться в зоні бойових зіткнень або раніше були окуповані, спрямовують надходження від «військового» ПДФО на потреби зареєстрованих у громаді підрозділів ЗСУ, відбудовуючи зруйновану інфраструктуру громади чи зміцнюючи власну обороноздатність [32].

Враховуючи вищенаведене, переваги перерозподілу ПДФО включають:

- 1) Збільшення доходів муніципалітетів від «військового» податку на доходи фізичних осіб є дещо штучним і зумовленим специфікою обставин, викликаних війною. Іншими словами, збільшення цих доходів відбувається не за рахунок окремих муніципалітетів. Фінансове забезпечення армії виплачується з держбюджету, тому має повертатися до держбюджет.

2) Не всі громади раціонально використовують «позапланові» надприбутки. Крім того, є дані про окремі випадки корупційних домовленостей між керівництвом військових частин та керівництвом місцевого самоврядування щодо розподілу «військового» ПДФО. Необхідно поставити українську економіку на «воєнні рейки», розуміючи, що війна швидко не закінчиться. Військові безпілотники є одним із ключових видів зброї, тому важливо налагодити їх виробництво (хоча б масштабне), щоб зменшити залежність від постачальників, зокрема Китаю. Чітке визначення пріоритетів є вкрай важливим в умовах обмежених фінансових ресурсів. Тому потреби чи не найефективнішої реформи децентралізації в Україні в умовах війни мають поступитися місцем більш нагальним військовим потребам.

3) Через різні обмеження громади мають менше можливостей купувати військову техніку (включаючи самі безпілотники), ніж централізований уряд [32].

Аргументи проти перерозподілу ПДФО:

1) Вилучення з державного бюджету «військового» ПДФО суперечить принципу цілісності бюджетно-податкової системи. Справа в тому, що ПДФО військовослужбовців нічим не відрізняється від такого ж податку на доходи представників інших професій (наприклад, вчителів або лікарів).

2) Тимчасові рішення в Україні можуть діяти безстроково. Більш того, вилучення з муніципалітетів «військового» ПДФО подекуди вважають обмеженням реформи децентралізації.

3) Місцева влада демонструє більшу гнучкість і мобільність у прийнятті рішень, особливо в питаннях допомоги армії та зміцнення обороноздатності. У свою чергу, корупційні скандали щодо підтримки української армії ставлять під сумнів ефективність централізованого використання арештованого «військового» ПДФО.

4) Прийняття таких кардинальних змін посеред фінансового року суперечить процедурним вимогам Бюджетного кодексу.

5) Для багатьох муніципалітетів півдня та сходу України «військовий» ПДФО є чи не ключовим джерелом наповнення бюджету. Тому під питанням залишатиметься фінансування як традиційних статей видатків (наприклад, освіта чи медицина), так і зумовлених війною (відбудова зруйнованої інфраструктури, зміцнення обороноздатності, допомога «підпорядкованим» військовим частинам). Проте уряд планує посилити фінансову підтримку місцевих бюджетів через систему субсидій та дотацій [32].

Отже, завдяки стабільним надходженням податку на доходи фізичних осіб фінансовий стан бюджетів місцевого самоврядування залишається стабільним впродовж воєнного стану. За підсумками I півріччя профіцит бюджетів місцевого самоврядування зріс до 64,2 млрд. грн. Значно перевиконано план доходів загального фонду. Профіцит зумовлений насамперед збільшенням відрахувань від «військового» податку на доходи фізичних осіб. Проте в розрізі окремих громад надходження військового податку з доходів фізичних осіб, що сплачується залежно від місця дислокації військових частин, навчальних центрів і полігонів, є вкрай неоднаковими. Крім питань ефективності витрачання коштів (держзамовлення) місцевої влади під час війни, які останнім часом набули значного розголосу, це також поглиблює проблему розриву фіскальних та фінансових можливостей ОТГ, який значно збільшився через до війни. Мова йде не лише про негативний вплив на ОТГ у зоні ведення активних бойових дій чи поблизу кордону з російською федерацією, де ситуація ще більше ускладнюється міграцією внутрішньо переміщених осіб та зниженням економічної активності, а й про зростання диспропорцій між громадами в тилкових районах. Наприклад, у Львівській області у I кварталі 2023р. доходи загального фонду бюджету (без трансфертів) Яворівської ОТГ зросли в 4,4 рази (до I кварталу 2022 року), а в громаді Доброміль майже не змінилися (зростання на 3,5%). Це одна з причин того, що видатки бюджету на душу населення в першій ОТГ були майже в шість разів більші, ніж у другій. Для порівняння, за підсумками 2021 року розрив між найбільш і найменш спроможними муніципалітетами за витратами на душу

населення у Львівській області був потрібним. Звісно, диспропорції у розвитку ОТГ були і раніше, але повномасштабна війна їх поглибила, в тому числі, через перекося у відрахуванні «військового» ПДФО до місцевих бюджетів. Існуюча система міжбюджетних зв'язків передбачає горизонтальне збалансування бюджету на основі індексу фіскальної спроможності. Останній показує відхилення надходжень ПДФО на одну особу в ОТГ від середнього значення по всіх місцевих бюджетах України.

Зокрема, якщо податкоспроможність ОТГ відхиляється від середнього значення по Україні на 10% і більше (тобто 1), вона отримує базову дотацію вирівнювання (не більше 80%, необхідних для досягнення мінімального рівня вирівнювання 0,9), якщо спроможність ОТГ перевищує середнє значення на 10% і більше, навпаки, з неї стягуються кошти до державного бюджету (реверсна дотація) у розмірі 50% від суми перевищення значення індексу податкоспроможності 1,1. Тому система вирівнювання була розроблена таким чином, щоб, з одного боку, стимулювати громади розвивати власну економічну базу та збільшувати відрахування податку на доходи фізичних осіб, а з іншого боку, не штрафувати громади, які досягли значних успіхів на цьому шляху та продемонстрували збільшення показника податкоспроможності. Заохочення доброї поведінки місцевої влади є одним із важливих рушіїв реформи децентралізації [7].

Проте розгортання військових частин та збільшення чисельності військовослужбовців, що наразі вирішально впливає на податкоспроможність ОТГ, не є наслідком дій місцевої влади, а є рішенням центральної влади. у відповідь на російську агресію.

Отже, поки існують перекося у розподілі ПДФО військових, це й надалі порушуватиме систему вирівнювання місцевих бюджетів в умовах воєнного часу. Це ще один важливий момент у дискусії щодо розподілу ПДФО, яка останнім часом активізувалась і передбачає пошук балансу між пріоритетністю витрат на

оборону в умовах продовження війни, підтримкою місцевого самоврядування та збереженням результатів реформи фіскальної децентралізації.

3.2. Використання іноземного досвіду оподаткування фізичних осіб в економіко-правовій практиці України

Важлива для економіки кожної країни податкова реформа вимагає ретельного вивчення попереднього досвіду, уникнення власних і чужих помилок і, звичайно, точних розрахунків, які допоможуть мінімізувати ризики. Досвід багатьох країн показує, що на початкових етапах реформ надходження до бюджету, як правило, тимчасово скорочуються, що в умовах повоєнної України може стати неабияким фінансовим ударом. Адже рано чи пізно пряма бюджетна підтримка з боку міжнародних партнерів закінчиться і акцент доведеться змістити на інвестиційну складову та збільшення обсягів погашення кредитів, взятих під час війни або реструктуризованих кредитів. І до цього треба бути готовим. Каталізатором значної частини успішних економічних реформ – у тому числі створення прогресивних податкових моделей – стали кризи та різного роду шоки. Прикладом може бути досвід США та Великої Британії, де найефективніші реформи були здійснені у відповідь на виклики серйозних політичних криз, революцій чи війн. Якщо взяти Велику Британію, то після революції 1688 року вона пройшла власний шлях економічної еволюції та зазнала масштабної реорганізації фіскальної та монетарної сфери, після якої власники облігацій могли довіряти британському уряду, а податкові надходження стабілізувалися. Великобританія зазнавала військових втрат 20 років поспіль. І тоді було закладено основу для фіскальної угоди з суспільством, яка зробила країну успішною до сьогодні [46]

Майже всі успішні податкові реформи у світі пов'язані з відлунням війни чи інших соціальних потрясінь. Прикладом може бути вже згаданий план Маршалла для Європи середини минулого століття, також посткризові податкові реформи в Ірландії та на Кіпрі. Зокрема, в Ірландії та Кіпрі податкові реформи були запроваджені після війни не шляхом підвищення податків, а шляхом їх зниження. Ці приклади доводять, що ця модель працює. Проте Україні потрібно шукати власний шлях до успіху, спираючись на досвід цих та інших країн. Адже, Ірландія сім десятиліть готувала ґрунт для успішної податкової реформи, а рівень збройного конфлікту на Кіпрі жодним чином не зрівняється з інтенсивністю нинішньої війни в Україні [46].

Необхідно згадати про податкову реформу в Болгарії. На першому етапі ця реформа була досить критично сприйнята Міжнародним валютним фондом. Аналітики МВФ попереджали про «неминучий провал з точки зору доходів». Адже в країні вирішили радикально знизити податкові ставки – до 10%. І вже в перший рік впровадження реформи приріст надходжень до бюджету перевищив 30%. З усіх міжнародних партнерів, з якими Україна консультується щодо майбутньої податкової реформи, МВФ налаштований найбільш скептично. Решта з розумінням ставляться, поділяють цю концепцію, погоджуються, що Україні дійсно потрібні виняткові умови на період відновлення економіки. Зокрема, Україна готова раціонально обґрунтувати необхідність запровадження окремих винятків із податкового законодавства як стимули [46].

Звертаючись до досвіду Польщі, необхідно відзначити, що основні податкові ставки, що застосовуються в Польщі для оподаткування фізичних осіб, становлять 12% і 32%. Ставка 12% використовується, якщо база оподаткування не перевищує 120 000 злотих. Ставка 32% використовується, якщо база оподаткування перевищує цю суму. Податок у розмірі 12 % додатково зменшується на суму зменшення податку 3600 злотих. До видів доходів, які оподатковуються таким чином, відносяться: доходи від найму, пенсії за віком або від господарської діяльності. Також може застосовуватися єдина ставка податку в

розмірі 19%. Особа може оподатковуватись таким податком, якщо отримує дохід від несільськогосподарської господарської діяльності або від спеціальних галузей сільськогосподарського виробництва, дохід від яких встановлюється на підставі ведення бухгалтерського обліку [50].

Якщо особа бажає оподатковуватись у такий спосіб, вона повинна подати письмову декларацію до податкової інспекції або повідомити про це податкову інспекцію відповідно до чинного законодавства. Інші доходи також можуть оподатковуватися за єдиною ставкою податку, наприклад:

- дохід від продажу цінних паперів або часток в компаніях (19%),
- дохід від продажу нерухомості (19%),
- дохід від виграшів у змаганнях, іграх і рівних ставках (10%) [50].

Деякі види господарської діяльності можуть оподатковуватись єдиним податком. У такому разі базою оподаткування є дохід. Ставка податку залежить від виду господарської діяльності, що здійснюється. Ставки одноразового податку становлять 17%, 15%, 12,5%, 10%, 8,5%, 5,5% і 3%. Паушальним податком також можуть оподатковуватись такі види доходів:

- від оренди нерухомого майна (8,5% або 12,5%),
- від роздрібною торгівлі сільськогосподарською продукцією за певних умов (2%) [50].

В Естонії, починаючи з 2023 року мінімальна місячна податкова надбавка буде збільшена до 7848 євро (EUR), але вона зменшуватиметься зі збільшенням валового доходу. Податкові пільги з фізичних осіб набудуть прогресивного характеру, і, як наслідок, зросте чистий дохід осіб з низьким і середнім доходом.

Протягом 2017-2018 років вступили в силу низка змін, які також стосуються фізичних осіб:

- 7% податок на виведений капітал (WHT) на внутрішні дивіденди, які оподатковувалися за ставкою 14% на рівні компанії-розподільника замість 20%;
- скасовується звільнення від сплати процентів за вкладками.
- прогресивна мінімальна щомісячна допомога 654 євро .

– фізична особа, яка є резидентом Естонії, підлягає оподаткуванню світового доходу, незалежно від походження доходу. Нерезиденти оподатковуються з доходів, отриманих в Естонії [47].

Оподатковуваний дохід включає як активний дохід, такий як дохід від роботи та підприємницької діяльності, так і пасивний дохід, такий як приріст капіталу, орендна плата та роялті, відсотки, дивіденди, певні доходи від страхування, пенсії, стипендії, гранти, призи та виграші в лотерею тощо. Цей список не є вичерпним; отже, будь-який дохід, отриманий фізичною особою-резидентом, що не підпадає під вищезазначені категорії, підлягає оподаткуванню, якщо не існує звільнення від податку. Більшість статей особистих доходів оподатковуються на валовій основі, головним чином шляхом утримання у джерела, тоді як доходи від бізнесу та приріст капіталу оподатковуються на чистій основі за певних умов. Спеціальних правил оподаткування для іноземців немає [47].

В Естонії діє пропорційна (тобто єдина) ставка податку в розмірі 20%, яка застосовується до всіх статей доходу, отриманого платником податків-резидентом. Починаючи з 2018 року дивіденди, які підпадають під дію зниженої ставки 14% на рівні естонської компанії-розповсюджувача, стягуватимуться нарахованим прибутком у розмірі 7%. Деякі пенсійні виплати обкладаються 10% прибутковим податком. Місцеві податки на доходи відсутні [47].

Загалом у світі діють різні ставки податку доходів фізичних осіб (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Країни із найвищим та найнижчим рівнем оподаткування доходів фізичних осіб, %[49]

Країна	2022 рік	2021 рік	Дата оновлення
1	2	3	4
Країни із найбільшим рівнем оподаткування фізичних осіб			
Австралія	45	45	23 грудня
Австрія	55	55	23 грудня
Аруба	52	52	22 грудня
Бельгія	50	50	23 грудня
Гвінея	40	40	23 грудня

Греція	44	44	23 грудня
Данія	56	55.9	22 грудня
Еквадор	37	37	23 грудня
Європейський Союз	37.8	36.9	21 грудня
Замбія	37.5	37.5	23 грудня
Зімбабве	41.2	41.2	23 грудня
зона євро	42.9	43	22 грудня
Ізраїль	50	50	23 грудня
Країни із найнижчим рівнем оподаткування фізичних осіб			

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Оман	0	0	23 грудня
Кувейт	0	0	23 грудня
Кайманові острови	0	0	23 грудня
Бруней	0	0	23 грудня
Бермудські острови	0	0	23 грудня
Бахрейн	0	0	23 грудня
Багамські острови	0	0	23 грудня
Саудівська Аравія	0	0	23 грудня
Об'єднані Арабські Емірати	0	0	23 грудня
Катар	0	0	23 грудня
Гватемала	7	7	23 грудня
Чорногорія	9	9	21 грудня
Сербія	10	10	21 грудня
Румунія	10	10	23 грудня

В умовах нестабільної економічної та безпекової ситуації в країні, високого рівня ухилення від сплати податків та значного розшарування доходів населення постає нагальна потреба модернізації податкової політики держави. У зв'язку з обраним Україною курсом на інтеграцію до ЄС та створення соціально орієнтованої ринкової економіки як підґрунтя для наступного відновлення постало питання пошуку шляхів вдосконалення власної системи оподаткування фізичних осіб, враховуючи світові досягнення у цьому напрямку.

3.3. Перспективні напрями реформування системи оподаткування фізичних осіб

До завдань, без вирішення яких не можна сподіватися на успіх післявоєнної модернізації України, належить проведення комплексної податкової реформи. Вона потребує критичних змін. У наукових колах про це говорили задовго до початку великої війни. Але бачення моделі майбутньої податкової системи країни кардинально різняться навіть серед правлячої команди, не кажучи вже про бізнес і суспільство. Доведеться прислухатися до думки міжнародних партнерів. Наприклад, в МВФ однією з ключових умов нової кредитної програми України є неприпустимість звуження бази оподаткування та зниження базових податкових ставок, принаймні до кінця війни. За цей час Україна має розробити варіант фіскальної реформи, який влаштує всіх, а особливо українців [46].

Ключовою умовою ефективної роботи фіскальної системи та неможливості (принаймні мінімізації) ухилення від сплати податків є максимальне розширення податкової бази при встановленні низьких (оптимальних) податкових ставок. Водночас більшість іноземців переконані, що Україні слід уникати винятків із загальних та обов'язкових правил оподаткування. Адже такі винятки зазвичай спонукають частину платників податків шукати юридичні лазівки, які допоможуть уникнути або мінімізувати оподаткування, а з іншого боку сприяють появі посередників, які надають послуги з оптимізації, а також розквіту корупції, коли державні службовці, податківці та правоохоронці закривають очі на винагороди, на порушення або використовують їх для тиску. Податки впливають на рівень корупції в країні, а реформа податкової системи має забезпечити розширення бази оподаткування. Це означає, що ключовим елементом податкової системи є найнижча ставка з найширшою податковою базою та найменшим джерелом оподаткованого доходу. Чим менша база, тим легше уникнути сплати податків, а високі податкові ставки для маленької бази не мають сенсу. Крім того, приватний сектор відіграватиме ключову роль у післявоєнній відбудові країни. Тому необхідно докласти всіх зусиль для створення сприятливих умов для залучення інвестицій, розвитку приватного сектору та стимулювання здорової конкурентоспроможності. Необхідно перезавантажити

правоохоронну та судову систему, забезпечити підприємцям доступ до фінансування, подолати корупцію та оптимізувати податки, запровадити такі податкові ставки, щоб економіка вийшла з «тіні», особливо в частині доходів фізичних осіб у вигляді зарплат. Механізм простий: необхідно встановити офіційну ставку податку, яку буде вигідно платити. Автори проекту податкової реформи, ідеологом якого є Ростислав Шурма, пропонують запровадити такі ставки податку: податок на доходи фізичних осіб – 10%, податок на прибуток підприємств – 10%, ПДВ – 10%. Нині однією з найбільших перешкод на шляху України до європейського економічного рівня є непрозорість відносин держави та громадян в частині податків. Ключові зміни стосуються рівня податкових платежів, при якому компаніям вигідніше платити зарплату офіційно, ніж оптимізуватись. Це дозволить підприємцям заощаджувати більше коштів, витратити їх на капітальні інвестиції та підвищувати зарплати колективам. На думку ініціаторів, реформа сприятиме детінізації бізнесу, стабілізуватиме економіку країни під час війни та створить умови для її зростання та відновлення після перемоги [46].

Цю податкову реформу назвали «10-10-10». Нова податкова модель передбачає зниження ставок ПДФО, податку на прибуток підприємств і податку на додану вартість (ПДВ) до 10%. Основна мета цієї реформи – зменшити податкове навантаження на бізнес та громадян, що в свою чергу може вплинути на розвиток економіки, збільшення інвестицій та створення нових робочих місць. Команда економічних радників, яка запропонувала цю реформу, вважає, що вона допоможе зробити податкову систему прозорішою та простішою. І хоча це поки що лише пропозиція, вона вже викликала дискусії та дебати, які можуть призвести до важливих змін у майбутньому.

Основні новації запропоновані реформою «10-10-10», представлені у порівняльній таблиці (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Параметри та зміни запропонованої реформи «10-10-10» [39]

Показник	Що є на сьогодні	Що обіцяє реформа
1	2	3
Кількість загальнодержавних податків та зборів	7 загальнодержавних податків (податок на прибуток, акцизний збір, податок на додану вартість, рента, податок на доходи фізичних осіб, екологічний податок, мито)	Загальнодержавні податки: Податок на виведений капітал
Кількість місцевих податків та зборів	3 місцевих податків та зборів (податок на майно, у тому числі транспортний податок та плата за землю, єдиний податок, туристичний збір)	Податок на додану вартість Податок на доходи фізичних осіб
Внески з заробітної	Єдиний соціальний внесок	Екологічний податок

Продовження табл. 3.2

1	2	3
плати		Рента Мито Місцеві податки: Податок на майно Єдиний податок Туристичний збір
Тимчасовий збір	Військовий збір – 1,5%	3%
Базові ставки оподаткування	Податок на прибуток підприємств – 18%	Податок на виведений капітал - 10%
	ПДФО – 18%	ПДФО - 10%
	ПДВ – 20%	ПДВ - 10%
Пільги та знижені ставки податку	Знижені (пільгові) ставки та звільнення від оподаткування	Скасування всіх пільг

Відповідно до даної реформи одноразовий внесок на соціальне страхування скасовується. Одна з головних причин такого рішення полягає в тому, що кожен громадянин повинен мати можливість вирішувати для себе, скільки він буде відкладати на пенсію, і вибрати, чи хоче він відкладати в державному чи приватному фонді. Відомо, що Пенсійний фонд України є дотаційним органом і потребує додаткового фінансування з державного бюджету. Більшість коштів, які надходять на нього, надходять від ЄСВ із зарплат держслужбовців, тоді як компанії зазвичай оформляють своїх працівників на мінімальну заробітну плату, щоб зменшити свої податкові зобов'язання. Тому автори нової реформи

пропонують поєднати ПДФО та єдиний внесок на соціальне страхування, запровадивши лише 10% ставку на доходи фізичних осіб [39].

Ще один податок, про який говорять ініціатори реформи, це податок на зняття готівки. Наразі невідомо, чи буде він запроваджений і якою буде ставка податку, але такі розмови тривають. Основна мета цього податку – обмежити готівкові операції та боротися з сірою зоною. З метою більш сумлінної сплати податків також пропонується надавати Державній податковій службі України інформацію про рух коштів на рахунках платників податків у банках. Це допоможе уникнути приховування доходів та ухилення від сплати податків. Водночас очікується посилення відповідальності за податкові порушення, хоча подробиці не розголошуються. Для платників єдиного податку пропонується ввести заборону на зняття з рахунку у вигляді прибутку понад 2% від загального місячного обороту. Цілком ймовірно, що у разі прийняття нової моделі оподаткування ФОПи-єдиноподатники також будуть сплачувати 10% замість 5%. Екологічний податок буде знижено до рівня європейських країн. Реформа також передбачає збільшення розміру військового збору на період воєнного стану з 1,5% до 3% [39].

Аналізуючи зміни, які будуть запроваджені в податковій системі, можна сміливо сказати, що запропонована реформа торкнеться фізичних осіб-підприємців та громадян. Для держави та бізнесу, як і будь-яка реформа, податкова реформа «10-10-10» має низку переваг та недоліків.

Основними перевагами зниження податків до 10% як для суб'єктів господарювання, так і для держави є:

- 1) Виведення значних обсягів економіки з тіні. Це пояснюється певними чинниками фінансування «сірої зони», оскільки це також потребує витрат (частіше – корупції). Тому за здорового функціонування податкової системи буде вигідніше сплачувати податки, аніж їх приховувати чи оптимізувати. При цьому таке явище як заробітна плата в конвертах почне поступово зникати.

2) Зменшення рівня податків поступово призведе до збільшення самої податкової бази. Цей процес є прямим наслідком виведення економіки з тіні.

3) Підвищення зарплат також призведе до збільшення податків, навіть за зниженою ставкою [39].

Варто зазначити, що позитивні наслідки реформи можуть відчуті і пересічні громадяни, адже зниження ставки ПДВ на 10% призведе до зниження вартості продуктів харчування та інших товарів, адже, як відомо, ПДВ сплачують покупців. Як і будь-який бюджетний та фінансово-економічний процес, податкова реформа пов'язана з ризиками. Частина цього ризику є прямим наслідком бойових дій, які відбуваються на території України. Незважаючи на матеріальну допомогу з боку окремих країн, значна частина оборонних витрат здійснюється за рахунок державного бюджету. Неможливо передбачити, коли ці витрати припиняться і яку форму вони приймуть найближчим часом. Тому запровадження податкової реформи, яка полягає насамперед у зниженні податків, наразі є досить ризикованим кроком. Бюджетні витрати під загрозою. Тим більше, зважаючи на високу питому вагу ПДФО у податкових надходженнях. Тому інноваційну податкову реформу слід запроваджувати лише тоді, коли будуть чітко визначені всі джерела компенсації. І потрібен не лише їх перелік, а й конкретний розрахунок – за сумами та періодами [39].

У той же час в період відновлення ця податкова реформа має потенціал стати вигідною для бізнесу і фізичних осіб в Україні. Таких суттєвих змін у сфері оподаткування, які передбачені цією реформою, за часи незалежності України ще не було. Так чи інакше, якщо ця реформа буде здійснена, вона матиме значний вплив на оподаткування фізичних осіб, основним із яких є виведення доходів фізичних осіб та підприємців із тіні.

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що нова податкова реформа, яка окрім іншого торкається оподаткування фізичних осіб, є потенційно ефективною для України. Проте в умовах війни її впровадження виваженого механізму задля недопущення зниження дохідної частини бюджету.

Висновки до розділу 3

При дослідженні перспектив розвитку системи оподаткування фізичних осіб в Україні узагальнено наступні висновки:

1) Однією з численних особливостей податкової системи України є розподіл доходів від податку на доходи фізичних осіб між державним бюджетом і бюджетом місцевого самоврядування. За понад півтора роки повномасштабної війни «військовий» ПДФО став важливим джерелом поповнення місцевих бюджетів. Це відбувалося на фоні скорочення «традиційних» довоєнних джерел доходів через ряд економічних і демографічних причин, викликаних війною. Як наслідок, у 2022 році бюджети місцевого самоврядування в цілому досягли профіциту, на відміну від державного. Внаслідок цього прийнято вішення Кабінету Міністрів і Верховної Ради забрати частину доходів муніципалітетів і перерахувати їх на військові потреби. Питання щодо розподілу ПДФО останнім часом активізувалась і передбачає пошук балансу між зацікавленими сторонами.

2) Важлива для економіки кожної країни податкова реформа вимагає ретельного вивчення попереднього досвіду, уникнення власних і чужих помилок і, звичайно, точних розрахунків, які допоможуть мінімізувати ризики. В умовах нестабільної економічної та безпекової ситуації в країні, високого рівня ухилення від сплати податків та значного розшарування доходів населення постає нагальна потреба модернізації податкової політики держави.

3) До завдань, без вирішення яких не можна сподіватися на успіх післявоєнної модернізації України, належить проведення комплексної податкової реформи. Наразі обговорюється реформа «10-10-10». Нова податкова модель передбачає зниження ставок ПДФО, податку на прибуток підприємств і податку на додану вартість (ПДВ) до 10%. Основна мета цієї реформи – зменшити податкове навантаження на бізнес та громадян, що в свою чергу може вплинути на розвиток економіки, збільшення інвестицій та створення нових робочих місць.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дозволило констатувати наступні висновки.

1) У сучасному цивілізованому суспільстві податки є основною формою доходу держави. В економічній теорії податок розуміється як специфічна форма економічних відносин між державою, з одного боку, і суб'єктами господарювання, різними групами населення, а з іншого – практично кожним членом суспільства, з приводу розвитку державних фінансів. Податки з фізичних осіб – це обов'язкові платежі, які збираються від громадян на користь держави. Ці платежі сплачуються фізичними особами зі свого доходу, майна, операцій і інших джерел. Сутність податків з фізичних осіб полягає в тому, що вони допомагають забезпечити фінансування державних програм, послуг і інфраструктури. Оподаткування фізичних осіб відіграє провідну роль у системі державних фінансів. Податки з фізичних осіб грають важливу роль у фіскальній політиці держави, впливаючи на фінансування державних програм, соціальну справедливість, стабільність бюджету та регулювання економіки.

2) Засади оподаткування фізичних осіб відповідно до ПКУ включають: загальність оподаткування, рівність, невідворотність, презумпція правомірності рішень, фіскальна достатність, соціальна справедливість, економічність оподаткування, нейтральність оподаткування, стабільність, рівномірність та зручність сплати, єдиний підхід до встановлення податків та зборів. ФОП може обрати загальну або спрощену системи оподаткування. Для спрощеної системи ФОП повинен відповідати критеріям, які наведені у наступному підрозділі.

Стандартна ставка податку на доходи фізичних осіб в Україні становить 18%. Із серпня 2014 року військовий збір справляється з доходів фізичних осіб за ставкою 1,5%. Окрім податку на доходи фізичних осіб та військового збору сплачується ще й одноразовий внесок на соціальне страхування, який утримується з винагороди та доходу ФОП за ставкою 22%.

Фізична особа-підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо відповідає вимогам, визначеним для груп платників ФОП.

4) Усі податки і збори в Україні поділяються на загальнодержавні та місцеві. Систему податкових органів очолює ДПСУ, яка є центральним органом виконавчої влади з питань оподаткування. Станом на 01.01.2023 року склад платників податку мав наступну структуру: бізнес – 3,59 платників, громадяни (віком 15-70 років) – 35,3 млн. осіб. Збільшення доходів зведеного бюджету за останні 5 років тільки на третину забезпечено зростанням податкових надходжень. Так, у 2022 році загальні надходження збільшилися порівняно із 2018 роком на 1,0 трлн. грн., тобто на 85,45%. При цьому збільшення податкових надходжень склало +356,88 млн. грн., зростання склало +38,18%. Така різниця у динаміці зростання стала причиною зниження частки податкових надходжень у доходній частині зведеного бюджету за 2018-2022 роки на 22,13% і на кінець 2022 року частка склала 61,16%. Для більш ефективного функціонування податкової системи України, враховуючи соціальні виклики та поточну ситуацію, постає потреба запуску нових, прогресивних проектів.

5) Протягом 2018-2022 років спостерігаємо зростання обсягів зібраних податків та зборів із доходів фізичних осіб до державного бюджету – на 56,7 млн. грн, що склало +61,83% зростання за 5 років. Частка податків із фізичних осіб у податкових надходженнях до державного бюджету у 2022 році досягла рівня в 19,17%. Це найбільше значення за досліджуваний період. Протягом 2018-2022 років у податкових надходженнях до місцевих бюджетів найбільше зростання спостерігається за обсягами податку із доходів фізичних осіб (ПДФО), обсяги якого зросли на 134 млрд. грн. Доходи фізичних осіб формують значну питому вагу податкових надходжень до місцевих бюджетів на рівні 69-78%. Значне зростання у 2022 році частки податків фізичних осіб у загальних податкових надходженнях місцевих бюджетів спричинене збільшенням ПДФО за рахунок збільшення виплат військовим. Третина податкових надходжень зведеного бюджету формується фізичними особами.

6) Найбільшу питому вагу серед податків має ПДФО (86%). Найбільший приріст ПДФО у 2022 році порівняно із 2018 роком спостерігається м. Києві, Дніпропетровській, Одеській та Київській областях. Найбільші зміни у частці спостерігаються у Житомирській області, що зумовлено тим, що у цій області розміщено найбільші військові частини і зростання відбулося за рахунок ПДФО військових. Зміни у структурі податків фізичних осіб вказують на те, що війна суттєво вплинула на обсяги та посилила роль ПДФО у структурі податків.

7) Розгортання військових частин та збільшення чисельності військовослужбовців, що наразі вирішально впливає на податкоспроможність ОТГ, не є наслідком дій місцевої влади, а є рішенням центральної влади, у відповідь на російську агресію. Поки існують перекося у розподілі ПДФО військових, це й надалі порушуватиме систему вирівнювання місцевих бюджетів в умовах воєнного часу. Це ще один важливий момент у дискусії щодо розподілу ПДФО, яка останнім часом активізувалась і передбачає пошук балансу між пріоритетністю витрат на оборону в умовах продовження війни, підтримкою місцевого самоврядування та збереженням результатів реформи фіскальної децентралізації.

8) Майже всі успішні податкові реформи у світі пов'язані з відлунням війни чи інших соціальних потрясінь. Необхідно згадати про податкову реформу в Болгарії. На першому етапі ця реформа була досить критично сприйнята Міжнародним валютним фондом. Аналітики МВФ попереджали про «неминучий провал з точки зору доходів». Адаже в країні вирішили радикально знизити податкові ставки – до 10%. І вже в перший рік впровадження реформи приріст надходжень до бюджету перевищив 30%. Звертаючись до досвіду Польщі, необхідно відзначити, що основні податкові ставки, що застосовуються в Польщі для оподаткування фізичних осіб, становлять 12% і 32%. В Естонії, починаючи з 2023 року мінімальна місячна податкова надбавка буде збільшена до 7848 євро (EUR), але вона зменшуватиметься зі збільшенням валового доходу. Отже,

податкові пільги з фізичних осіб набудуть прогресивного характеру, і, як наслідок, зросте чистий дохід осіб з низьким і середнім доходом.

9) Автори проекту податкової реформи, ідеологом якого є Ростислав Шурма, пропонують запровадити такі ставки податку: податок на доходи фізичних осіб – 10%, податок на прибуток підприємств – 10%, ПДВ – 10%. Цю податкову реформу назвали «10-10-10». В період відновлення ця податкова реформа має потенціал стати вигідною для бізнесу і фізичних осіб в Україні. Таких суттєвих змін у сфері оподаткування, які передбачені цією реформою, за часи незалежності України ще не було. Так чи інакше, якщо ця реформа буде здійснена, вона матиме значний вплив на оподаткування фізичних осіб, основним із яких є виведення доходів фізичних осіб та підприємців із тіні.

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що в частині оподаткування фізичних осіб в Україні висунуто наступні пропозиції:

1) для більш ефективного функціонування податкової системи України, враховуючи соціальні виклики та поточну ситуацію переглянути діючу систему оподаткування фізичних осіб;

2) посилити адміністрування податків фізичних осіб, у тому числі в інтеграції через Додаток «Дія»;

3) посилити контроль за легалізацією майна під час воєнного стану зі сплатою 18% ПДФО та 1,5% військового збору;

4) запровадити реформу «10-10-10» та посилити контроль за сплатою податків за рахунок тотальної цифровізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
5. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
6. Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. Податкова система: Навчальний посібник. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/Podatкова-systema.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).
7. Гетманцев Д. Військові стали двигуном місцевих бюджетів. Чи це добре? Главком. Воєнна економіка. 2023. URL: https://glavcom.ua/economics/finances/vijskovyi-stali-dvihunom-mistsevikh-bjudzhetiv-chi-tse-dobre-948215.html#google_vignette (дата звернення: 03.11.2023).
8. Глущенко А. С. Фінанси: Навч. посіб. Львів «Магнолія 2006». 2014. 440 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154324353.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).
9. Гречко А.В. Податкова система: конспект лекцій: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 119 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47893/1/Podatкова.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).

10. Гречко А. В. Податкова система: конспект лекцій: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка». Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 119 с. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47893/1/Podatкова.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).

11. Долінська Р.Г. Державні фінанси. Харків: НТУ «ХПІ», 2002 р. 232 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50574959.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).

12. Доходи бюджетів. Openbudget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 03.11.2023).

13. Доходи держбюджету України за 2018 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2018/> (дата звернення: 03.11.2023).

14. Доходи держбюджету України за 2019 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/> Доходи держбюджету України за 2020 рік. (дата звернення: 03.11.2023).

15. Доходи держбюджету України за 2020 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2020/> (дата звернення: 03.11.2023).

16. Доходи держбюджету України за 2021 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/> (дата звернення: 03.11.2023).

17. Доходи держбюджету України за 2022 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/> (дата звернення: 03.11.2023).

18. Доходи зведеного бюджету України за 2018 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2018/> (дата звернення: 03.11.2023).

19. Доходи зведеного бюджету України за 2019 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2019/> (дата звернення: 03.11.2023).

20. Доходи зведеного бюджету України за 2020 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2020/> (дата звернення: 03.11.2023).

21. Доходи зведеного бюджету України за 2021 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2021/> Доходи зведеного бюджету України за 2022 рік. (дата звернення: 03.11.2023).

22. Доходи зведеного бюджету України за 2022 рік. Фінансова платформа Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2022/> (дата звернення: 03.11.2023).

23. Іванишина О. С., Забарна Т. А., Мискіна О. О., Лепеха М. О., Панура Ю. В., Прокопенко І. А., Смірнова О. М., Скоромцова Т. О., Скворцова С. Я., Тучак Т. В., Хлебнікова І. І. Податкова система: Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. С. 416 URL: <https://cutt.ly/9wR3jCtr> (дата звернення: 03.11.2023).

24. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система: підручник. Київ : Атіка, 2006. 920 с.

25. Іванов Ю. Б., Тищенко В. Ф., Найдено О. Є. Податкова система: навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 408 с. URL: <https://cutt.ly/AwR3fg1d> (дата звернення: 03.11.2023).

26. Крицька І., Шевчук С. Уряд хоче забрати з місцевих бюджетів 94 млрд грн податку з зарплат військових. Forbes. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/lviv-ne-proti-mikolaiv-ochikue-katastrofi-mistechkam-bude-duzhe-bolyache-uryad-khoche-zabрати-z-mistsevikh-byudzhativ-94-mlrd-grn-podatku-z-zarplat-viyskovikh-tse-diysno-velika-problema-15092023-16025> (дата звернення: 03.11.2023).

27. Кузь В.І. Податкова система: навч. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 240 с URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4667/Podatкова_sustema_Kuz_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 03.11.2023).

28. Місцеві бюджети. Openbudget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=2600000000> (дата звернення: 03.11.2023).

29. Найденко О.Є., Григоренко Ю.В. Забезпечення принципу соціальної справедливості в оподаткуванні. Економіка і суспільство. 2017. Випуск № 12. с. 577-584. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/96.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

30. Огляд інструментів фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (16.08 - 15.09.2023 року). NISS. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voennoho-stanu-v> (дата звернення: 03.11.2023).

31. Основні принципи, на яких ґрунтується податкове законодавство України. Головне управління ДПС у Дніпропетровській області. 2022. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/594261.html> (дата звернення: 03.11.2023).

32. Поворозник В. За час війни доходи громад від «військового» ПДФО зросли у вісім разів. Уряд планує віддати їх на зброю. Forbes. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/za-chas-viyni-dokhodi-gromad-vid-pdf-ozbilshilis-u-visim-raziv-uryad-planue-viddati-ikh-na-tekhniku-ta-zbroyu-ekonomist-vasil-povoroznik-rozpoviv-u-chomu-sut-rishennya-ta-zibrav-vsi-za-y-proti-initsia-27092023-16285> (дата звернення: 03.11.2023).

33. Презентація публічного звіту ДПС за 2022 рік. ДПС. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/292923.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).

34. Публічний звіт ДПС України за 2022 рік. ДПС. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/print-657704.html> (дата звернення: 03.11.2023).

35. Савчук В. А. Податкове регулювання економіки: сутність та проблеми реалізації в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 1. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2014/14.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

36. Система оподаткування в Україні та податкове законодавство. URL: <https://ank.odessa.ua/konsultatsii/opodatkovannya-v->

ukrayini/https://ank.odessa.ua/konsultatsii/opodatkuvannya-v-ukrayini/. (дата звернення: 03.11.2023).

37. Ситник Н. С., Смолінська С.Д., Ясіновська І. Ф. Фінанси підприємств: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 402 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Finansy_pidpr15.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

38. Словник основних термінів. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/korisni-posilannya/slovník> (дата звернення: 03.11.2023).

39. Тодеренчук С. Переваги та недоліки податкової реформи "10:10:10" для бізнесу. Що варто знати про нову податкову реформу і що може змінитися для платників податків? 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/28/699587/> (дата звернення: 03.11.2023).

40. Томнюк Т. Л. Податкова система: навчальний посібник. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. 324 с. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/ua/content/download/nayka/monography/tomnjuk_2022.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

41. Томнюк Т. Л. Адміністрація податків в Україні. Монографія . Тернопіль. 2012. 212 с.

42. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавний і регіональний вимір. фінансово-кредитні системи. Перспективи розвитку. 2023. № 8. С. 30-39. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22309/1/article_92.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

43. Федоров С. Принцип соціальної справедливості податкової системи України як оцінне поняття. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 160-165. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/34.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).

44. Хомутенко В. П., Луценко І. С., Хомутенко А. В., Волкова О. Г. Оподаткування суб'єктів господарювання: навч. посіб. Одеса: «ВМВ», 2014. 418 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/Збас_finan/Оpodatkuvannya-subyektiv-hospodaryuvannya.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

45. Як вибрати систему оподаткування ФОП? Державна податкова служба України. Офіційний портал. 2023. URL: <https://kyivobl.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-406892.html> (дата звернення: 03.11.2023).

46. Як Україна реформуватиме податкову систему після війни. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3688038-ak-ukraina-reformuvatime-podatkovu-sistemu-pisla-vijni.html> (дата звернення: 03.11.2023).

47. Estonia. Individual – Significant developments. 2023. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/estonia/individual/significant-developments> (дата звернення: 03.11.2023).

48. Estonia. Individual – Taxes on personal income. 2023. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/estonia/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 03.11.2023).

49. List of Countries by Personal Income Tax Rate. 2022. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/personal-income-tax-rate> (дата звернення: 03.11.2023).

50. Personal income tax rates. 2022. URL: <https://www.podatki.gov.pl/en/residents/personal-income-tax-rates/> (дата звернення: 03.11.2023).